Konflikt. Socialt skådespel i fyra akter

Bokutgåva

Einar Ljungbergs förlag, Göteborg. Tryckt i Lysekil, 1908.
PERSONERNA.

Axel Raabe, godsägare.

Ida Raabe, hans hustru.

Signe och *Valborg*, deras döttrar.

Karl Raabe, underlöjtnant, sonen.

Gunnar Järle, fil. kandidat, informator å Borgö.

Rudin, redaktör, liberal tidningsägare.

Falkman, förtroendeman.

Lindén, arbetsledare å Borgö.

Josef Starck, pastor.

Holsten och *Nils*, drängar vid Borgö.

Fjärdingsman.

Första akten		: godsägare Raabes arbetsrum.
Andra	„	: i parken å Borgö.
Tredje	„	: salongen å Borgö.
Fjärde	„	: godsägare Raabes arbetsrum.

LYSEKIL 1908.

Tryckeriföreningen Vestkusten.

Första akten.
Godsägare Raabes arbetsrum å Borgö:

I fonden balkong och tvänne fönster med gula gardiner. Genom balkongdörrarna ses ett stort fält med sädesskylar. Dubbeldörrar vid sidorna. Till höger i förgrunden stort skrifbord i sned vinkel efter scenen; vid väggen bokskåp. En stor skinnklädd vilstol bredvid skrivbordet.

På motsatt sida: *skinnsoffa, och där framför ett ovalt bord och tre stolar. Två mörka porträtt, ett par korslagda värjor och två dito pistoler som väggdekorationer.*

Det är vid middagstiden.

Godsägare Raabe

(femtioårig, litet gråsprängd, i sällskap med redaktör Rudin in från höger, talar distinkt, men har ett trött och litet sorgmodigt drag över ansiktet)
. Strängt taget, herr redaktör, har jag inte lyckats finna någon fullt giltig anledning för strájken här vid Borgö. Nej, det har jag värkligen inte. Var så god och tag plats!
(Gör en gest mot stolen framför skrivbordet.)

Redaktör Rudin

(i pincenez, kortklippt hår, medelålders, pussig och svartmuskig)
. Jaså, inte det.
(Sätter sig pustande vid skrivbordet.)

Godsägare Raabe

(förblir stående)
. Nej, värkligen inte, fastän jag bjudit till. Det är häller inte så underligt, skall jag säga, ty i alla tider har folket här haft vida bättre villkor, än vad som stått till buds på andra platser. Jag minns, att redan under min svärfar – jag har nämligen, som ni kanske vet, fått övertaga gården efter honom – bemöttes arbetarna särdeles humant, och sedan jag tillträdde, har ingen möda sparats för att skapa välstånd, förnöjsamhet och gudsfruktan. Jag har exempelvis varje år, antingen äringen blivit god eller dålig, ställt till skördegille, och i övrigt alltid trätt hjälpande emellan, när barnsängar och sjukdom kommit på. Varje hälg har jag givit litet till extra förplägning
(tar ett par häftiga steg och vänder sig därpå tvärt mot Rudin)
, vadan jag alldeles bestämt påstår, att motivet till denna hänsynslösa strájk ligger i socialisternas oansvariga agitation. Den är det, som nu har nått fram även hit
(slår upp locket till cigarrlådan, som står på skrivbordet.)
Tag en cigarr, herr redaktör, medan vi resonnerar.
(Börjar gå fram och tillbaka.)

Redaktör Rudin

(tar en cigarr ur lådan och tänder. Lägger anteckningsboken framför sig på skrivbordet; vårdslöst)
. Tja, vår tid, det vill säga samtiden, framställer utan återvändo nya krav för människors barn. Detta är utvecklingens gång, säges det; och jag håller inte påståendet för otroligt. Men ändå är det inte alla gånger, som kraven avpassas efter förmågan att uppfylla dem. Socialismen annars – nu enkannerligen såsom socialism betraktad – är ju, det måste erkännas, en samhällslära så god som någon.

Godsägare Raabe

(rynkar pannan; skarpt)
. Ja, hur är det med den saken egentligen?

Redaktör Rudin

(undvikande)
. Mja, gud vet, det är inte så gott att ge besked på rak arm, får jag säga. Men tillåt mig fullfölja min framställning i alla fall – bevisföringens slutkläm skall klargöra, vartåt jag syftar.

Så länge socialismen inte söker att ensam upphäva sig till samhällets omdanare, utan nöjer sig med att vara litet i skymundan och låter liberalerna hålla teten, kan den mycket väl tolereras. Men när den, som här ute, iklätt sig slyngelaktighetens skepnad, måste hämsko läggas för dess framfart, och det är för att göra undersökningar härutinnan, jag farit ut. Ni ursäktar väl? Det är så, att prässen har vissa plikter, herr godsägare.

Godsägare Raabe

Å, för all del, ingen orsak. Jag vill tvärtom bistå er, så långt jag förmår

Redaktör Rudin

Samtidigt önskar jag även påpeka, herr godsägare, att sista tiden framkallat åtskilliga mindre trevliga utväxter på den förut någotsånär sunda socialistiska kroppen. Det är dessa parasiter, som tär på samhällets märg och söker undergräva den bestående ordningen.

(Skarpt.)
Här kräves – ju förr desto hällre – operativt ingripande, och jag är förvissad om, att detta tillhör liberalismen, eftersom det visat sig, att socialismen varken kan eller vill skära bort bölderna från sin egen lekamen. Jag tror, att vi här just har att göra med någonting dylikt. Det är också det, jag farit hit för att undersöka.

Godsägare Raabe

(långsamt)
. Jag har tyvärr inte ännu lyckats inthänga i socialismen, fastän jag så gott som dagligdags dissekerar dess teorier tillsammans med vår informator, kandidat Järle. Han är fullblodssocialist och förklarar alla samhällsproblem från marxistisk synvinkel. Jag kan icke följa honom överallt, det är omöjligt, och för övrigt har jag så mycket annat, som fängslar mina tankar, att jag knappast hinner med något nytt. Jordens skötsel kräver en dryg tid, för att nu framdraga exempel, och så har jag hustru, barn och kreatur ... Men en sak är jag fullkomligt säker på i alla händelser, hur okunnig jag än är, i vad som rör socialismens teori: det är omöjligt för mig att ingå på förtroendemannens villkor, ifall jag alls önskar behålla Borgö. Åtminstone ser jag inte nu någon utväg att kunna uppfylla kraven.

Redaktör Rudin

(ser forskande upp ett ögonblick)
. Jaså, värkligen inte?

Godsägare Raabe

(bestämt)
. Nej, på inga villkor. Jag har kalkylerat ganska noga över gårdens bärkraft, för jag vill inte vara omöjlig, men det står inte till att kunna betala mer, än jag gör. När jag tänker på, hur illa denne förtroendeman ställt till åt oss här ute, så riktigt kokar det i mig av förargelse, och det är besynnerligt, tycker jag ibland, att jag kunnat låta vara med att kasta honom utför trapporna, när han kommit och stuckit avtalet under näsan på mig.
(Går oroligt.)
Vet han, hur jag har det?
(Häftigare, vädjande till Rudin, som ser upp.)
Vet han, att jag måste inteckna egendomen för mera, än den är värd? Vet han, vad mina döttrar, Signe och Valborg, kostar mig? Vet han, hur mycket Karl förstör för varje år? Han har sannerligen inte en aning om

det.

Redaktör Rudin

Nej, det är ju omöjligt för honom att veta något om detta. Han tror förstås, att egendomen står på säkra grundpålar. Det trodde jag, när jag kom hit och såg, hur väl allt var ordnat och storslaget tilltaget, så utom som inom hus.

Godsägare Raabe

(litet generad)
. Klart är, att inte har det varit något mankemang hittilldags, vare sig med ett eller annat, men jag säger, som jag ser ställningen vara, att om jag tvingas att betala mera för arbetet, än jag nu gör, så går det utan tvivel sönder för mig. Jag har för övrigt utan oro givit redaktören mitt förtroende. Jag hoppas, att det inte blir missbrukat.

Redaktör Rudin

(ler, reser sig)
. Ni kan vara fullkomligt lugn, herr godsägare. Prässen har tystnadsplikt ...
(Sträcker upp pekfingret liksom till bekräftelse.)
Men – affärer är jag inte hitkommen att diskutera. Jag önskar endast lära känna alla yttre förhållanden vis á vis konflikten.
(Öppnar dörren till balkongen och går ut.)
Jaså, alltså står hela sädesskörden utan tak och ruttnar.

Godsägare Raabe

(halvhögt)
. Tystnadsplikt, sade han. De säger ju annars, att prässen gör vad som hälst för pängar. Då finns det väl inga hedersbegrepp för den häller?
(Högt.)
Detta är bara en liten del, av vad som står ute. Där borta, bakom skogsbrynet, har jag mer än dubbelt så stora ägoskiften.
(Går ut på balkongen och stänger dörren.)

(Signe och Valborg in från vänster.)

Signe

(ljuslockig, mjuka rörelser, talar vekt)
. Inte häller här i arbetsrummet finns far. Jag undrar, var vi ska kunna få tag i honom? Han lovade ju alldeles bestämt att gå med oss på en promenad i dag, om det blev vackert väder. Det är det ju nu, och jag kan inte förstå, att han glömt bort löftet.

Valborg

(i slynåldern; surt)
. Å, han går väl som vanligt nere i parken och filosoferar. Han har nästan blivit människoskygg, sedan sträjken började. Det har för resten, allt ifrån det kandidat Järle kom hit, varit något särskilt med honom. Han har gått som i en rök ibland – och du med ... Du har inte varit en bit bättre.

Signe

(litet förlägen)
. Jag?

Valborg

Jaha, just du. Jag har både ögon och öron, må du tro, och jag kan också använda bådadera. Men med dig går det väl ändå an – far däremot har blivit alldeles virrig.

Signe

(frånvarande)
. Stackars far! Han har så förfärligt mycket att tänka på.

Valborg

Har han?

Signe

Han har så mycket, så mycket. Både nytt och gammalt.

Valborg

(försmädligt)
. Ha, ha, ha! Nej, vad säger du, gammalt också? Jag trodde, att det bara var litet för strejkens skull just nu. Det här går visst över mitt förstånd.

Signe

(lågt)
. Jag skulle kunna berätta något för dig, om jag vågade. Men du kanske inte kan tiga.

Valborg

(kallt)
. Du kan vara fullkomligt lugn.

Signe

Far, vet du Valborg, har alldeles säkert ett *föregående*, som ständigt ligger honom i tankarna, och särskilt nu, sedan konflikten kom till.

Valborg

(skrattar strävt)
. Nej, hör du, vad tänker du på? Har inte du det också? Det har till och med jag, som är yngre än du. Men vad menar du egentligen?

Signe

(vekt)
. Jag tror, vet du, att far i ungdomen fått genomgå åtskilligt. Att han svingade sig upp från en ringa ställning, vet du väl? Han har sannolikt en gång älskat en annan än mor.

Valborg

(häftigt)
. Usch! Vad säger du? En annan?

Signe

Han lät mig blicka in i en hel sagovärld i går afton. Jag träffade honom ute i parken, där han som vanligt gick och ansade rosorna. Han gjorde några antydningar, som jag visserligen inte ännu lyckats tränga in i, men som låter mig ana, att något ligger bakom.

Skulle inte jag – sade han bland annat – som i barnaåren sett den hårda fattigdomen i vitögat, förstå folket?... Jo, du kan vara alldeles förvissad. Men härvidlag, min flicka, beror inte alltsammans på mig, ty jag står som målsman för ett helt system ... Så teg han litet. Men plötsligt vände han sig emot mig, och jag tyckte, att rösten grät nere i bröstet på honom ... Signe, sade han, vad du är lik *henne*, min ungdoms älskade ... Tacka för det, far, svarade jag, att jag skall vara lik mor. *Nej*, skrek han till, henne liknar du inte, och henne har jag aldrig älskat.

Valborg

(bestört)
. Är far galen, Signe? Älskar han inte mor?

Signe

Sannolikt inte.

Valborg

(skarpt)
. Men det är helt enkelt hans skyldighet. Han är gift med mor.

Signe

Jag har aldrig funnit, att någon speciell kärleksförpliktelse följer med äktenskapet, som uteslutande är att betrakta som en affär. Jag tror, vad nu far beträffar, att han känner sig fastsmidd vid mor. Han känner sig ofri. Jag vet förresten inte, vad det är, men far går och bär på något förflutet.

Valborg

(fräser argt)
. Han är galen rätt och slätt. Det ser jag tydligt.
(Ut till vänster.)

Signe

Jag börjar nu nästan begripa, hur olycklig far skall känna sig. Sannolikt går han ständigt med tyngden av en livslång missräkning över sig. Han gömmer ett blödande sår i sitt bröst.

(Långsamt.)
Även jag har en hemlighet. Därför förstår jag far. Men vart tog Valborg vägen?
(Ut till vänster.)

(Raabe och Rudin in.)

Godsägare Raabe

(i dörren)
. Som sagt, det är inte mycket att göra vid saken för närvarande. Det gives endast tvänne alternativ – antingen ... eller ...

Redaktör Rudin

(förnumstigt)
. Ja, det gäller sannerligen att se sig för, innan man slår till.

(En hård knackning på dörren till höger.)

Godsägare Raabe

(rycker till)
. Nu är han här igen. Det var en förfärlig människa att vara envis. Han jagar mig som ett oskäligt djur.
(Slår om.)
Men det kan inte hjälpas, jag måste genomgå skärselden.
(Det knackar ännu en gång.)
Vad skall jag ta mig till?
(Hårt.)
Stig in!
(Fru Raabe in.)
Jaså, det var du, jag tänkte på förtroendemannen.

Fru Raabe

(fyratiofemårig, meddellång och kantig, genomträngande skarp stämma)
.

Hm, jag visste inte, att du hade besök, Axel, men jag skall genast gå igen. Ursäkta, ifall jag störde.

(Bugar och gör min av att gå.)

Redaktör Rudin

(vänder sig om mot fru Raabe)
. Hm ...! hm ...!
(Bugar.)

Godsägare Raabe

Redaktör Rudin – min hustru ... hm ...

(Ömsesidig reverens.)

Redaktör Rudin

(älskvärt)
. Det gläder mig mycket, att ha blivit föreställd för frun ... att ... att ....

Godsägare Raabe

(avbryter)
. Du kan tänka dig, Ida, redaktören har farit hit enkom för att studera sträjken, och han bekräftar den

övertygelsen, min kära, att det är ett förfärligt oskick med denna tillställning mitt i skördeanden.

Fru Raabe

(vädjande till Rudin)
. Ja, är det inte?

(Redaktör Rudin nickar jakande. Slår sig ned vid bordet, vänd inåt salongen, framför soffan, där fru Raabe tagit plats.)

Godsägare Raabe

(går sakta av och an, gestikulerar)
. Så har dessutom redaktören och jag resonnerat om en hel del andra frågor och förhållanden.
(Vänd mot Rudin.)
Nu skall jag tala om, hur det har gått vid Borgö de sista tjugu åren, sedan jag tillträdde. Det är stor skillnad på förr och nu.
(Går fortfarande.)
Under gubben svärfars regim, visade folket aldrig någon oförnöjsamhet, och ändå lade han sällan fingrarna emellan. Aldrig hördes någon klagan över, att arbetet var för hårt, staten för knapp eller arbetstiden för lång, och med en och var avtalades särskilt. Det var likadant, när jag tog vid; och faktum är, att det rådde mer förnöjsamhet i landet, innan socialismen slog ner som en rovfågel över det och ingöt missnöje och ofördragsamhet i själarna. Det fanns, när jag tillträdde gården, ingen, som inte var nöjd med sin lott. Ingen höll sig häller för god att gå och bedja husbonden om hjälp, ifall det fattades något ... Sådan var den gamla tiden.
(Fru Raabe nickar instämmande.)

Redaktör Rudin

(reser sig värdigt, sticker händerna i byxfickorna och går ut på golvet)
. Skulle man inte kunna fastslå, att det är kulturen, som undan för undan framkallar högre livsbehov? Människans krav på tillvaron har vuxit. Det är andra tider nu, än för tjugu år sedan; och nu rör man sig inte med så små resurser, som när våra föräldrar var vid välmakten.
(Går och öppnar dörren till balkongen. Sätter på sig sin pincenez och spejar forskande utöver fälten.)

Godsägare Raabe

(stirrar stelt framför sig)
. Jag har inte förmått upptäcka så väsentligt stor skillnad. Jag är likväl tämligen till åren kommen, och jag saknar inte iakttagelseförmåga ...
(Dovt.)
Men frågan torde vara, om man har vilja att vara opartisk ...

Redaktör Rudin

(stänger till dörren; litet sarkastiskt)
. Viljan är, förstås, ett mycket viktigt moment.

Godsägare Raabe

(slänger ett spörjande öga på Rudin; fortsätter)
. Här ute på landsbygden går utvecklingen efter tumsmått. Jag har under min tid inte sett någon stegring

vare sig i villighet eller förmåga att arbeta. Endast kraven blir större och större. De är, förbaska mig, inte små. Jag har fått öka på vartenda år. Naturalönen har prässats upp betydligt, och av reda pängar måste man nu ge ungefär dubbelt så mycket som förr.

Fru Raabe

(indignerat)
. Och så får ändå hustrurna mjölka korna morgon och kväll, och det blir så där en trettiosju öre om dagen.

Godsägare Raabe

(tungt, river sig i huvudet)
. Men likafullt, fastän man gjort det mesta möjliga för dem, så börjar de sträjka, under det man bäst behöver deras hjälp.

Redaktör Rudin

Det är nästan oförsvarligt att proklamera skördesträjk, när vädret är så ostadigt, som det varit denna sommar.

(Häftigt.)
Sådana här somrar, när ett ständigt rägnväder hotar, är det brottsligt att undandraga sig arbete, om det händelsevis blir en solig vecka ... Jag vet, att jag med detta uttalande fällt ett hårt omdöme om lantarbetareklassen – såsom liberal politiker ivrar jag naturligtvis för, att folket skall få det mästa möjliga – men jag står likväl på det fria ägandets grundval, och jag vill se omkring mig människor, som hyser vördnad för brödet. Det är mot bristerna härutinnan, mot denna brottslighet, udden måste riktas.

Godsägare Raabe

(osäkert)
. Brottslighet? Är detta rätta ordet, månne? Jag har länge varit oviss om, till vilken kategori sträjken vid Borgö skulle kunna hänföras, och jag har grubblat däröver under sömnlösa nätter. Är det nöd, okynne eller brott? har jag tänkt.

Redaktör Rudin

(självsäkert)
. Det är *brott.*

Fru Raabe

(undrande)
. Men hur är det då, mina herrar, lagstiftar inte samhället mot brott? Kan man inte skaffa dem straffarbete allesamman?

(Godsägare Raabe springer upp, nästan stel, med hängande armar. Lugnar sig så småningom och börjar gå.)

Redaktör Rudin

(förbluffad. Sätter sig, liksom i distraktion, i vilstolen. För sig själv)
. Det var en djävla käring! Det förslår inte ens med enkelt fängelse.

(Knackning på dörren till höger.)

Godsägare Raabe

(frånvarande)
. Stig in!

(Falkman in. Stannar vid dörren och hälsar bugande.)

Falkman

(trettiårig, ljus, intelligenta drag. Talar distinkt och avvägt)
. Jag kommer hit, herr godsägare, för att bedja er om ytterligare ett samtal rörande konflikten.
(Lägre.)
Vi är fortfarande villiga att underhandla.

Fru Raabe

(höjer spotskt på axlarna, reser sig)
. Underhandla! Ha, ha, ha!
(Ut.)

(Falkman gör en rörelse liksom för att svara, men behärskar sig och tiger.)

Godsägare Raabe

Jaså, allaredan tillbaka, fastän jag senast i går, och i de mäst uttryckliga ordalag, förbjöd er att vidare komma hit. Jag har värkligen ingenting mera att tillägga i denna sak. Min mening om sträjken och om er person lät jag er ganska tydligt få kännedom om under gårdagen ... Inte sannt? Nu kan ni gå.

Falkman

(tar ett par steg inåt rummet)
. Men folket, herr godsägare, de sträjkande om det ordet låter bättre, har också en mening, en oförytterlig mening, och det är den, jag nu kommit hit för att införsätta er i. I går kväll tillät ni inte mig att tala, herr godsägare, endast ni ville föra ordet, och därför anser jag, att det i dag är min tur.

Redaktör Rudin

(mönstrar kritiskt Falkman genom sin pincenez. Halvhögt.)
Han är inte alls oäven. Jag trodde värkligen inte, att en uppviglare kunde se så hygglig ut. Men han är kanske inte en sådan där sjutusan.

Godsägare Raabe

(sätter sig i soffan)
. Nå?

Falkman

Jag kommer, som sagt, ännu en gång för att höra, om ni inte, herr godsägare, möjligen skiftat tänkesätt, om ni inte blivit böjd för att ge rättvisa åt folket, så konflikten snarast möjligt må bli löst.

(Ivrigare.)
Räck oss er hand, herr godsägare, vi är redo att mottaga den, och vi skall inte ställa oss oförstående gentemot edra skäl ...
(Raabe är oberörd.)
Se, de fordringar, vi har, är både försynta och kan utan svårighet uppfyllas, om det finns aldrig så litet god

vilja hos er.
(Lägre, bestämt.)
Det är ni, herr godsägare, som har att bestämma här, och vill ni vara människa, måste ni ge oss rätt. Vi vill blott ha några fattiga skärvar mera, än vi hittills haft, en bråkdel av det ni drar ut av vårt arbete, så tillvaron för oss må bli litet mera dräglig. Ja, och så fritt avtal ... Jag talar i deras sak, jag företräder.
(Falkman går ett slag.)
Vi vill inte ha det bittersta mera än *rättvisa.*

Redaktör Rudin

(skeptiskt leende)
. Jaså, ingenting annat; och det kallar ni för att ha blygsamma anspråk. Rättvisa ...! Var är rättvisan?

Falkman

(skarpt)
. Den syns åtminstone inte finnas här inne.

Godsägare Raabe

(rusar upp)
. Ut med dig, eländige! Jag vill inte underhandla med bråkmakare, jag vill ha folk att göra med.

Falkman

(kallt)
. Jag ber – ingen överilning, herr godsägare.
(Ironiskt.)
Naturligtvis vore det betydligt bättre för er, om ni hade med folket att göra i stället för med folkets förtroendemän. Men det må vara: vilka och huru många av karlarna får jag skicka hit i mitt ställe – två, tre eller fyra? Jag skall med nöje förmedla ett sammanträffande mellan arbetarna och husbonden. Vi vill, som sagt, inte ha ett dugg mer än vår rätt.
(Skarpt.)
Men *den* gör vi krav på att få.

Godsägare Raabe

(slagen)
. Lägg bort skolmästartonen, herr Falkman.

Falkman

(bestämt)
. Ni kan inte längre fria er med undanflykter, herr godsägare, ty i dag är jag utgången för att få höra ert beslut, antingen vi skall börja arbetet, eller konflikten skall fortgå. Så ber jag också få säga, innan ni tar ordet, att vi inte viker en tum ytterligare. Vi har rätt till att få det litet bättre. Vi har rätt att få ett litet grand av den intäkt, vårt arbete inbringar, rätt att inte längre behöva stå klavbundna som fänad.
(Går ett slag.)
Jorden förmår inte frambringa något av värde, utan att arbetet satt sin adel därpå; och för att jorden en gång blivit oss frånstulen, fordrar vi skälig valuta för arbetet, vi nedlägger på den, på det stulna godset.
(Lågt men genomträngande.)
Än så länge har vi ingen annan fordran – tills vi nått så långt, att vi kan angripa grunden.

(Raabe sätter sig grubblande vid bordet. Rudin ser handfallen ut.)
Det kan väl ändå inte sägas vara för mycket, om även de fattiga och förbisedda får en aldrig så liten del tillbaka av sina egna krafter, av sitt eget jag, som de varit tvungna att sälja för herrgårdarnas usla grynvälling. Grunden har ryckts undan deras fötter. Deras oförytterliga rätt: delaktighet i jordens nakna värde, har bortstulits. Men arbetarens svett är sin lön värd. Det finns ingenting i världen, som är så oskattbart för utvecklingen som människors möda.

Redaktör Rudin

(för sig själv)
. Det var då en bövel! Han har ett helt program i bakfickan. Jag tänkte nästan det.
(Vänd till Falkman.)
Jaså, ni är av sådan materia, herr förtroendeman. Ni förnekar naturligtvis också de egna hemmens betydelse för de fattiga?

Falkman

(lugnt)
. Jag har aldrig trott på patentmedicin, herr redaktör, och då naturligtvis inte häller, att man förmår bota samhällets revor genom att köra med liberalernas käpphäst – egnahemsfrågan. Denna idé, som den ter sig i praktiken, har inte tillräcklig bärkraft. Dit skall man aldrig nå, om inte det sociala jordbegreppet omlägges. Jorden är samhällets egendom, inte den enskildes. Detta måste bli lag över hela världen. Och när denna grundval blivit lagd, skall de egna hemmen växa upp liksom fagra rosor på sanningens fasta botten. Men först då.
(Lägre.)
Det egoistiska begreppet i fråga om egendom är en bedräglig chimär. Det är en orättvisa, som inte länge kan förbli beståndande.

Redaktör Rudin

Jag skulle vilja råda er, min herre, att inte av stora och feta ord ta munnen alldeles så full, som ni gör. Ni lyckas ändå inte imponera på mig. Det är en gammal god regel, som säger, att man ej bör ropa hej, förrän man är över, och ännu så länge är vårt parti i majoritet.

Falkman

Än så länge – ja, det är sannt.

(Ironiskt.)
Än så länge...

(Fru Raabe och Valborg komma med andan i halsen rusande in från vänster. Signe strax efter, hälsande förstulet på Falkman. Raabe och Rudin springa upp bestörta)
.

Fru Raabe

Axel! Herre Jesus i himlen, hjälp oss.

(Gråter.)

Valborg

(skriker)
. Far ... far ...!

Fru Raabe

(sjunker ihop i soffan)
. Nu kommer de hit, jag såg dem allesamman ute i parken. Axel, kan du inte hindra dem? Gud i himlen, Axel ...

(Falkman tar lugnt fram ett papper och börjar läsa. Rudin stel och förvirrad.)

Godsägare Raabe

(osäkert)
. Men vad i herrans namn är det fatt? Har ni blivit alldeles från vettet, människor?

Fru Raabe

(lugnare)
. Å, jag såg dem allesamman – drängar, statare, daglönare, hjälparepojkar och mjölkerskor ... De kom klampande som en flock rövare utefter gångarna i parken. Det skär i mig, när jag ser dem; och jag känner deras klumpiga fötter på mitt hjärta.

Falkman

(för sig själv)
. Näppeligen!

Signe

(milt)
. Far, du, jag tror ändå inte, att det är så farligt, som mor inbillar sig. Folket går bara förbi. Det demonstrerar.

Fru Raabe

(går fram till fönstret, lyfter på gardinen och tittar ut)
. Jaså, kallas det att demonstrera – det visste inte jag.
(Vänd till Signe.)
Det var fasligt, vad du har väl reda på folket.
(Mot fönstret)
Titta Axel! Allesamman kommer de! De vill mörda oss, de vill rycka brödet ur munnen på oss. Rädda oss Axel! Rädda hustru och barn från döden!

Godsägare Raabe

Vad betyder detta egentligen?

(Folket höres utanför sjunga “Ungdomsmarschen“. Fru Raabe och Valborg tränga sig intill godsägaren. Signe är lugn.)

Falkman

(går leende fram till Raabe)

. Ingen människa, varken ni, herr godsägare, eller någon annan, behöver frukta det minsta av de sträjkande. Jag svarar för dem. Jag är deras förtroendeman, och de kommer för att hämta mig. De är nyfikna på svaret ...

(Folket hörs samtala hetsigt utanför.)

Godsägare Raabe

(sjunker trött ned på en stol)
. Jag ber, lugna er, mina barn; vi har säkerligen intet att frukta av de sträjkande, som mycket väl gjort sig reda för, tänker jag mig, att om de skadade oss, skulle de därmed inte vinna något, utan i stället förlora allt, de redan vunnit. Och det är väl vinsten, de fikar efter först och främst.

Falkman

Nej, herr godsägare, det är misstag. Det är inte vinst, de söker skaffa sig, utan *rättvisa.*

Valborg

Jag tycker, att packet kunde vara belåtet med att få ha det, som det har det.

Signe

(avvärjande)
. Tyst, syster lilla, inte förstår du det här, inte.

Valborg

(ettrigt)
. Men om jag nu råkar göra det.

Godsägare Raabe

Skulle ni inte vilja gå, mina flickor? Tids nog, när inte jag längre kan avvärja striderna, får ni själva brottas med livet.

Signe

(kysser Raabe på pannan)
. Så gärna går vi vår väg, far lilla, när du vill det. Kom Valborg!
(Fattar systerns hand. Båda ut.)

(Paus.)

Godsägare Raabe

Hm ... hm ... skulle inte Falkman vilja gå ut och ... och tala med folket, lugna folket, menar jag. Min fru har dåliga nerver.

Falkman

Jag har medlidande med er fru, herr godsägare.

Jag ser, att hon har – dåligt samvete ... Men vad skall jag säga?

Godsägare Raabe

Säg, att jag skall fundera på saken tills ... tills i övermorgon.

Falkman

Varför inte tills i morgon?

Godsägare Raabe

Nej, jag vill ha tid på mig att tänka. Det får ingen störa mig. Det är med mig själv, jag skall avgöra.

Falkman

Nåväl, jag antar ert förslag. I övermorgon alltså! Jag hoppas, att ni till dess så noga genomtänker frågan, att ni ingår på våra fordringar. Det är till allas fördel. Väderleken i år är sådan, att det kräves påpasslighet. Vetet står färdigt att inforslas, och kornet bör skäras när som hälst, annars faller det ur. Havren gulnar för var dag mera och mera, och nu har sex vackra dagar gått förlorade. Vi skulle vilja ha in grödan, skall jag säga, innan höströtan kommer som förstörare.

Godsägare Raabe

(undrande)
. Vi? Vad menar ni med det? Vi? Vi? Den gamla tiden, när folket ännu ömmade för husböndernas bästa, har väl inte kommit tillbaka?

Falkman

(allvarligt)
. Jag säger vi, för att jag tror på arbetets rätt till jorden. Det är arbetet, som ger den märg och bärkraft. Och för att vi allaredan känna oss som barn åt den stora modern, önskar vi, även innan rättvisosolen uppgått, ge henne det bästa och dyrbaraste vi äga – *arbetet.*
(Bugar. Ut.)

(Fru Raabe sjunker tillintetgjord ned i vilstolen. Godsägare Raabe är stel av förvåning, och Rudin slår sig betänksam ned vid skrivbordet och börjar göra anteckningar.

Folket höres avlägsna sig med Falkman under avsjungandet av “Internationalen“.)

Ridå.

————

Andra akten.
I parken vid Borgö.

Utsikt över en damm i bakgrunden. Till vänster framme mot rampen en trädgårdssoffa. Det är i skymningen. Signe, i hatt och kappa, sitter med en bok i handen. Mitt emot, på andra sidan står Järle, nonchalant stödjande sig mot ett träd, medan han röker en cigarett.

Järle

(trettioårig, mörk, med långt, tillbakastruket hår.)

Jag trivs mycket bra med det lugna livet vid Borgö, fröken Raabe. Det ger ro åt sinnet. Jag känner det ibland, som vistades jag på ett sanatorium. Jag får här, efter den strävsamma arbetsdagen vid universitetet, i

fred meditera över livet och människorna.

Signe

Det förundrar mig värkligen, att ni känner det så, att ni finner er i ensamheten, ni, som varit så vida i världen. Är ni icke född och uppfostrad i Stockholm?

(Järle nickar jakande.)
Jo, jag tänkte det. Så har ni ju för studier vistats flera år utomlands. Jag känner, att vore jag i edra kläder, skulle en ständig längtan efter det pulserande livet därute förfölja mig. Men kanske ni också längtar?

Järle

Nej, jag gör inte det, besynnerligt nog, och jag hade dock själv trott, att jag inte skulle komma att stanna här länge ... för längtan ... Men det är väl något, som håller mig kvar, kan jag tro. Jag känner ingen lust att ge mig av.

Signe

Jag förmår knappast fatta, hur det kan vara möjligt. Har man en gång fått smaka på frukten från livets träd, tycker jag det skulle vara svårt, ja, nästan omöjligt, att hålla sig borta därifrån. Åtminstone skulle det vara så för mig, tror jag. Men kanske får man leda även för världsvimlet? Ni är nog dessutom av helt annat temperament än jag, herr Järle.

Järle

(sarkastiskt; går några steg framåt)
. Ni vet väl, min fröken, att kvinnan i högre grad än mannen beskylles för ombytligt sinnelag. Den senare, säges det, trivs bättre med ensamheten än den förra. Jag vill nu inte döma efter erfarenhet, men jag tror, att männen inte mer än kvinnorna är ensittare, såvitt de inte har något att sällskapa med. Kvinnan är dock sannolikt mera begiven på nöjen.

Signe

(häftigt)
. Nej, det är inte sannt. Det är männen, som även i detta hänseende förtalat kvinnorna. De vill ha all frihet för sig själva, de.

Järle

Jag tror, att förtalet i ett avseende är riktigt. Nämligen så långt det rör den så kallade överklasskvinnan. Med den arbetande är förhållandet annorlunda.

Signe

(reser sig och går mot bakgrunden)
. Jag blir alltid så vemodigt stämd, när jag tänker på, hur illa det är ställt för dessa kvinnor. Men vad skall man kunna göra för att hjälpa dem? Det är mycket illa ställt för oss, som är födda av ... “bättre“ folk, men för trälarna är det sjuttio resor värre.

Järle

Det var ett sannt ord – kvinnan är den sista *trälen* ...

Signe

Hu, så hemskt ni talar! Jag bävar, när jag tänker på, att kvinnans trälaskap har sin grund i, att hon är för svag till att försvara sig ...

Järle

Delvis kanske. Sannt är emellertid, att de blivit så insövda i det ofta nog falska medvetande om svaghet, att de bedövat självkänslan hos sig. Det är i främsta rummet traditionen från den tid, när kvinnan var mindre värd än en häst eller en hund, som trängt nedåt och följt med ända in i vår sena tid. Det har krävts århundraden för att avlyfta oket från kvinnornas axlar.

Signe

(slår sig åter ned på soffan)
. Jag ryser, så jag skakar, men likväl stannar jag kvar. Jag vet inte varför.

(Paus.)

Men säg mig – vad är att göra nu närmast? Vad är det, som mäst trängande står före? Vi sitter fängslade i black och bojor, som fästningsfångar, säger ni. Vi är fastklämda mellan fördom och konventionalism.

Järle

Det medel, som kvinnorna först bör tillgripa, är gammalt och känt ... och *värksamt.*

Signe

Och det är?

Järle

Det heter *revolt.* Bryt er fria, kvinnor! Befria er själva!

Signe

(flämtande)
. Revolt ...? Fria ...? Men fastlåsta är vi väl ändå inte, om än bojorna skramlar om oss.

Järle

Jo, ni sitter fastkedjade som galérslavar vid det bestående samhällsskicket. Jag vill inte namnge alla bojor, ni är slagna i, fröken – jo, den värsta av dem skall jag peka på ...

Signe

Nå?

Järle

(dovt)
. Äktenskapet.

Signe

(rycker till)
. Vad för något?

Järle

Äktenskapet – formäktenskapet – menar jag. Det är den värsta bojan. Avskaka er denna först och främst, och sedan skall många av de andra falla bort som av sig själva.

Signe

Men äktenskapet – *vigseln* – måste väl för trohetens skull finnas till? Hur skulle det väl gå, om inte trohet funnes mellan makar?

Järle

(börjar gå fram och tillbaka)
. Låt oss, fröken Raabe, för exemplets skull antaga, att jag och ni beslutat följas åt genom livet ...

Signe

(förvirrad)
. Nej, nej, inte så!

Järle

Å, för all del, det är ju endast ett antagande, ett skämt, om ni så vill, ingenting annat. Alltså antar vi, att vi inte är sammankopplade på något sätt, utan lever som fria människor, bundna endast av kärlekens band. Skulle ni, fröken, under sådana förhållanden tycka om, ifall jag ginge och tvivlade på er trohet? Jag gör er en samvetsfråga.

Signe

(ängsligt, reser sig upp, vädjande)
. Herr Järle, kan ni värkligen tro något sådant om mig?

Järle

(lugnt leende)
. Jag misstror er visst inte, tvärtom är jag förvissad om motsatsen. Men vi gjorde ju ett antagande för att klargöra situationen.

(Godsägare Raabe in från höger.)

Det är inte på löftenas mångfald eller bandens oupplöslighet, som troheten i äktenskapet beror. Den fullkomliga harmonien är både a och o i en “upplyst och äkta kärleksförening“. Valets frihet och båda parternas medborgarskap i samhället står som huvudvillkor.

Godsägare Raabe

Jag märker, att ni allaredan lagt er till med världsförbättrarens odrägliga patos, herr Järle. Men ni synes ännu i allt för mycket följa utopisterna. En sak vill jag emellertid säga först som sist, och det är, att edra läror är litet främmande för mitt hus.

Järle

(livligt)
. Nej, säg inte det. Jag har gjort motsatt erfarenhet. Särskilt fröken Signe känner mycket väl till tidens brännande spörsmål. Det kräves dock både mod och framtidsblick för att hylla den åskådning, jag omfattar. Det torde ni inte vilja bestrida.

Godsägare Raabe

(sarkastiskt)
. Visst inte! Men hur är det egentligen – har inte ni en alltför låg tanke om mig och min förmåga att fatta företeelserna ute i livet, herr Järle? Jag hölls likvisst för ett mycket skarpt huvud i min ungdom.

Järle

Det vill jag för ingen del bestrida, herr godsägare, i synnerhet som ni själv säger det. Men det förhindrar nog inte, att ni till er åskådning kan vara en smula gammalmodig. Ja, ja, jag menar inte så illa, med vad jag säger, men det är min fullkomliga övertygelse.

(Paus.)

Godsägare Raabe

Men med er äktenskapliga valfrihet menar ni väl ändå något? Det är väl också övertygelse? Vad är fri kärlek exempelvis?

Järle

(bitande)
. *Fri* kärlek finns inte, ty kärlek binder. Men avtalet skall vara fritt.

Godsägare Raabe

Avtalet?

Signe

Ja, bara avtalet, överenskommelsen, far.

Godsägare Raabe

(rycker till)
. Du också?
(Häftigt.)
Nej, detta – det går för långt. Bort med dig, flicka!
(Signe långsamt ut.)

(Raabe upprörd)

Ni är ingen god lärare, herr Järle, jag ... jag måste bryta mellan oss. Ni fördärvar mitt hus med edra idéer ... Men – säg, vad menar ni? Skall det också bli kollektivt äktenskapsavtal?

Järle

Jag menar ingenting annat än ett avtal, som gäller lika för båda parterna, ger lika rättigheter, ett *fritt* avtal helt enkelt. Mina föräldrar levde lyckligt i fritt äktenskap. Ni kände visst min mor – Margit Zander.

Godsägare Raabe

(bestört, fattar Järle hårt i armen och skriker)
. Margit Zander!?

Järle

(lugnt)
. Ja, hon var min mor. Nu är hon död sedan fem år.

Godsägare Raabe

(sjunker förkrossad ned på soffan. Hämtar sig med möda)
. Jaså ... ja ... ja ... jag kände visst henne ... Margit Zander. Hon var ... var ...
(flämtar)
Det var ju glädjande ... Men vad var det vi talade om?

Järle

Om det fria avtalet, herr godsägare.

Godsägare Raabe

(far upp som ifrån sig)
. Människa! Här är det snart hetare än i själva helvetet! Skall man då inte kunna få fred för den nya tidens påfunder?

Järle

Nej, det lyckas nog inte. Varför söker ni också gång på gång slingra er undan? Ni, som annars är en relativt fördomsfri människa. Det förstår ni väl, att avtalet måste vara fritt mellan parterna? I ett äktenskap får inte finnas någon tredje part, förrän barnet kommer.

Godsägare Raabe

Jaså, inte det. Men i avtalet mellan husbönder och tjänare vill ni likväl köra fram med tredje part, underhandlande och pådrivande part. Skall emellertid å ena området avtalet vara individuellt, skall man väl inte arbeta på att få det kollektivt å det andra. Ni är långt ifrån konsekventa, herrar socialister.

Järle

Är ändå inte ert resonnemang mycket för krasst, herr godsägare? Människors högsta psykiska känslor – skall de jämnställas med magens nödvändigaste krav?

(Paus.)

Godsägare Raabe

Ni är socialist, herr Järle?

Järle

Jag har varit det sedan min uppsalatid. Jag är hängiven den socialistiska åskådningen och har under de sista dagarna haft månget angenämt ordbyte med förtroendemannen Falkman, som för närvarande vistas här. Jag ser i socialismen människornas frälsare.

Godsägare Raabe

(går oroligt)
. Jag kan aldrig förlåta mig själv det obetänksamma steg, jag tog, när jag kallade er till huset. Gack bort från Borgö, herre! Ni har ingenting vidare att beställa här.

Järle

(kallt)
. Med nöje, jag skall inte besvära längre ...
(Bugar och ämnar gå.)

Godsägare Raabe

(uppriven)
Nej, vänta, förlåt mig! Jag är knappast herre över mig själv. För att ni komme bort, bleve inte ställningen bättre.
(Slår om, hetsigt.)
Men hur i guds namn kan människor vara så stenblinda, att de inte ser, vilken förbannelse socialismen är för landet?
(Går häftigt fram och tillbaka ett par gånger.)

Ser ni då inte, hur illa det står till vid Borgö, herre? Ser ni inte, hur folket driver kring som vagabonder, fastän säden faller ur och multnar på åkrarna? Ser ni inte, att fälten ropar efter arbetskraft – att tusentals kronor går förlorade för varje dag? Och det alltsammans är socialismen saker till.

Järle

(ironiskt)
. Jag är härvidlag av fullkomligt samma mening som ni, herr godsägare. Det är ju gott, när man åtminstone i något avseende kan tänka lika. Jag anser det för en naturlig sak, att socialismen fått fotfäste här. Det var dessutom ur strategisk synpunkt mycket klokt att passa det psykologiska ögonblicket för sträjken, vilket givetvis inträffar härvidlag, när säden står ute på fälten och vitnar för skörd.

(Paus.)

Har ni inte någon gång, herr godsägare, när det bättre jaget har talat till er, kommit att blicka in i de trälbundna ögonen? Har ni inte?

(Raabe nickar omedvetet jakande.)
Har ni då inte också sett en liten tindrande gnista ligga och glimma längst ned på djupet? Det är den gnistan, som skall sätta frihetsbålet i flammor.

Godsägare Raabe

Det är bättre att tiga än disputera med er, kan jag märka.

Järle

(leende)
. Mycket möjligt, herr godsägare, ty mot sanningen hjälper föga så tomma argument, som ni söker begagna er av. Socialismens pelare skall ingen människa i världen kunna nedriva.

Godsägare Raabe

Å, var inte alldeles så säker på er sak, herr Järle. Den dag kan komma, när även de faller till jorden.

Järle

(kallt)
. Nej, aldrig! Lika säkert som att solen uppgår i morgon bittida, lika visst kommer socialismen att gå segrande fram och hålla stånd mot alla partiers anlopp, ända tills evolutionen framammat en ny och ännu bättre samhällslära. Jag tror till och med, herr godsägare, att även ni en gång skulle kunna komma att uppskatta denna åskådning, som ni nu, ehuru förgäves, strider emot.

Godsägare Raabe

(osäkert skrattande)
. Ha, ha, ha! Jag? Vad tänker ni på, herr teoretiker? Tror ni, att jag skulle vilja omfatta denna ... denna ... *robusta* åskådning? Aldrig! Nej inte för alla pängar under solen.

Järle

(halvhögt, sarkastiskt)
. Men pängar är nog bra att ha, i synnerhet om man har dåliga affärer.

Godsägare Raabe

(fortsätter)
. Skulle jag, som har hustru och barn och lever under ordnade förhållanden, exempelvis kunna fördraga – kvinnogemenskap? Nej, tack, min herre. Jag framhärdar ...

Järle

(bitande)
. Ja, framhärda ni i kvinnogemenskap, herr godsägare, men det går nog inte så länge till. Det bestående samhällets privilegier skall socialismen snart nog riva ned.

Godsägare Raabe

Vad är det ni säger?

Järle

Tänk efter! Jag tror, att ni efter noggrann undersökning skall ge mig rätt. Vad er tillvitelse mot socialismen i detta hänseende vidkommer, så trodde jag värkligen, att ni var för klok för att vilja slå omkring er med sådana argument, som ni själv håller för orimliga. Slika spekulationer av utopister och popularitetsjägare passar inte i realitetens tidevarv. Avtalets frihet är det enda, vi arbetar för. De, som vill binda sig, låt dem vara trälar, men låt de frihetstrånande bli fria. Jag fäster mig emellertid inte alltför mycket vid, vad ni säger, ty jag förstår, att ni känner marken vika under er, och man vet ju, att den drunknande även griper efter halmstrået.

(Raabe går rolöst.)

Godsägare Raabe

Jag är oförmögen att fatta socialismens idé om staten. Jag kan inte se, att den har några grundpelare, och ett

samhälle i lösa sanden tror jag inte på.

Järle

Naturligtvis inte. Men har ni då aldrig kommit att tänka på, att det socialistiska samhället vilar på *likhetens* fasta klippgrund?

Godsägare Raabe

(dystert)
. Är det inte endast en chimär?

Järle

Det kan bli realitet – värklighet.

(Slår om.)
Ja, någon åtskillnad skall det alltid komma att finnas. Själens adel lyfter, vet ni väl.

Godsägare Raabe

(mörkt)
. Skulle då jag, om jag upplever detta socialistiska samhälle – nej, nej, det gör jag inte
(sjunker förkrossad ned i soffan. Rasande.)
– skulle då jag vara tvungen att i dessa råa dagsvärkare här vid Borgö se mina jämlikar? Det är inte möjligt. Ett par har varit åtalade för stöld, en för dråp ...

Järle

(hänförd)
. Det är helt enkelt er skyldighet, herr godsägare. Ni skall draga upp dem till er.

Godsägare Raabe

(slår avvärjande)
. Gånge denna kalken fjärran ifrån mig!

Järle

(för sig själv.)
I kväll, om jag träffar Falkman, kan jag tala om för honom, att godsägare Raabe i övermorgon underskriver avtalet.

(Nils och Holsten komma smygande. Berusade, börja de med grova störar sönderslå rosbuskar och liljor.)

Nils

Tänk, om gubbjäveln vore ute och finge se, hur vi far fram med hans rosbuskar. Han, som är lika rädd om dem som om sina ögon.

Holsten

Jo-o du, han komme allt att viska vid oss om åtskilligt då, skulle du få se. Men när han inte vill ge oss rättvisa för en styver, så tycker inte jag, att det är någon synd om honom. Något ska en väl ge för något.

Elakhet går igen, och här ska han få se

(båda slå i buskarna)
, och här ... och här ...

(Raabe reser sig långsamt. Styv och stel.)

Godsägare Raabe

(far ut)
. Där, herr teoretiker,
(pekar på arbetarna)
där ser ni frukten efter socialismens sköna sådd. Något sådant har förut aldrig hänt här på platsen.
(Ryter)
. Till detta bär fackföreningen skulden. Det är snygga läror, ni och förtroendemannen har utplanterat här.
(Knyter näven åt Järle)
. Nu är jag botad från förtrollningen, ni lyckades försätta mig i – hexmästare.

(Nils och Holsten rusa under ropen: "Där är han! där är han!" ut till vänster. Raabe försvinner triumferande åt motsatta sidan)
.

Järle

Måtte nu alla makter i himlen och på jorden understödja mitt värv – nu börjar kampen på fullaste allvar.

(Sjunker dyster ned i soffan med händerna för ansiktet. Signe inkommer från vänster. Går fram och lägger handen på hans huvud)
.

Signe

Vad fattas er, herr Järle. Nyss var ni stridslysten och glad. – Nu sörjer ni, tror jag.

Järle

(ser upp)
. Det är ute för mig nu. Det värv, jag satte mig före: att omvända er far, att påvärka honom till arbetarnas förmån, har krossats i spillror, och det är alltsammans folkets egen skuld. Nu skall det näppeligen lyckas för mig att mera få herr Raabes öra ...

Signe

Varför inte?

Järle

(reser sig)
. Hör mig! Nyss stod er far invid en skiljoväg, dit jag med otrolig och oförtröttad möda tvungit honom fram. Men just vid det kritiska ögonblicket, när han stod redo att ta steget över till andra sidan, när han stod och kämpade för att få fäste, trängde ett par av dagsvärkarna in här och gjorde åvärkan på hans rosor. Ni vet bättre än jag, att detta var som att sarga i hans eget hjärta. Och så brast hans spirande tro.

(Paus)

.

Signe

(fast)
. Jag tror, att far ännu en gång skall komma fram till samma punkt, ty han gömmer något bakom sig, som även i det närvarande vakar över det bättre hos honom. Jag vet inte, vad det är, och skall sannolikt aldrig få veta det häller. Men något är det.

Järle

(hoppfullt)
. Tror ni ..? Ja,
(funderar)
jag också har i dag tyckt mig märka något ovanligt hos honom, att det är något han döljer ... Det är väl något hjärteve, kanhända.

(Raabe går långsamt och grubblande över scenen i bakgrunden)
.

Godsägare Raabe

(dovt)
. Han är alltså *hennes* barn. Han kunde också ha varit mitt – om jag haft mod.

Signe

Stackars far! Han sörjer. Han får ingen ro. Det är något, som trycker honom. Jag skulle gärna ge mitt liv för att skaffa far frid.

(Paus.)

(Signe står med nedböjt huvud. Järle går sakta närmare och fattar hennes händer.)

Järle

(vekt)
. Säg, får jag hjälpa er? Skola vi gemensamt arbeta för friden vid Borgö?

Signe

(blygt, leende)
. Om ni vill ...

Järle

(står länge och ser på henne forskande. Lyser upp så småningom)
. Signe – jag ser att du älskar mig!

Ridå.

————

Tredje akten.

Salongen å Borgö.

Dubbeldörrar i fonden och å högra sidan. På den vänstra två stycken fönster med ljusa gardiner. Ett ovalt bord, en röd divan och tre emmastolar i samma färg i förgrunden till höger. Till vänster framme mot rampen ett avlångt spegelbord och tre stoppade stolar.

I bakgrunden till höger piano och till vänster en piedestal, på vilken en byst av Louis de Geer är placerad. En stor palm mellan fönstren. På väggarna oregelbundet ordnade tavlor och porträtter. Till höger en lodregulator. Denna slår långsamt tolv, i detsamma ridån går upp.

Godsägare Raabe och förvaltare Lindén inkomma från höger.

Godsägare Raabe

Klockan slår ... Hon är tolv. Det är alltså inte mer än tjugufyra timmar kvar, tills jag skall svara folket. Jag känner det nästan, som ginge jag och väntade på att bli schavotterad.

(Slår sig ned i divanen)
.

Förvaltare Lindén

(rödhårig, blek och kantig; talar hård skånsk brytning)
. Kanske att detta inte är fullt rätta uttrycket, men inte häller så värst långt därifrån ...

Godsägare Raabe

Hur så?

Förvaltare Lindén

Hm, tidningarna, upprorsbladen, gör allt vad de kan för att avrätta misshagliga arbetsgivare. Och när det då också, som här, inte blir någon medling ...

Godsägare Raabe

(slår om)
. Säg mig uppriktigt, Lindén, vad tycker ni? Vad skall jag göra, vad skall jag svara? Skall jag köra ut dem? Skall jag? Herre gud ..! Vad är högsta rätt?
(Lägre)
. Säg dem, att de inte behöver vänta längre, jag säger tvärt nej ...

(Paus)
.

Nej, vänta ett ögonblick!

(vinkar åt Lindén, som står färdig att gå ut)
. Jag måste överväga, innan jag beslutar mig för något. Vad var det ni talade om? Var det om det kollektiva avtalet?

Förvaltare Lindén

Ja, nu är det uteslutande på avtalet det hänger, brödfrågan har skjutits åt sidan. Det började ganska vackert,

och hade man förutsett detta, skulle det ju möjligen gått för sig att göra några mindre eftergifter. Men vem kunde väl tänka, att aptiten skulle växa så oerhört, och nu är det egentligen ingenting att göra åt det. Konflikten har nu varat i tvänne veckor, och jag tror, att lösningen är mera fjärran än någonsin.

Godsägare Raabe

(långsamt)
. Förstår ni det kollektiva avtalets idé, Lindén?

Förvaltare Lindén

(osäkert)
. Hm ... ja ... vill man gå till grunden i kollektivismen, måste man följa de lärdas avhandlingar. Men önskar man endast bilda sig ett generellt omdöme om den, går det mycket bra att säga, att folket inte längre vill låta städsla sig efter tjänstehjonsstadgan, utan kräver arbetsavtal förutan densamma som grundval. Resonnerar man på detta sätt, kommer man ganska nära, vad som menas med kollektivt avtal. De vill ju, de knävlarna, vara lika goda som andra, och det är ju, minst sagt, oförsynt.

Godsägare Raabe

(undrande)
. Kan man säga, att det är det?

Förvaltare Lindén

(tvärsäkert)
. Ja, utan att behöva muta sitt samvete, herr godsägare. Men man tänker ibland ändå värre saker, när man varsnar, hur nära sin spets allting skall drivas, särskilt i vad det nu rör förhållandena här ute.
(Suckar)
. Och ändå söker man vara litet människovänlig, fastän det då inte nyttar till något, när man har med slikt folk att göra.

Godsägare Raabe

Hur var det, herr Lindén – människovänlig?

(För sig själv)
. Han är en av de rätta, märker jag.
(Högt, uppfarande)
. Hur skall man för rästen kunna vara human, vara människovän, när man fått svälja så här beska erfarenheter! Det är inte möjligt ... Det är inte möjligt att vara människa, då folket är uppstudsigt mot sina rättmätiga herrar. Nej, det här går raka vägen till undergång, om inte statsmakterna ingriper och ger stöd.
(Ryter)
. Kapson på odjuren, tills de lärt sig ta skeden i vackra hand!
(Lugnare)
. På det här sättet går det inte så länge. Årets äring får vi blankt ingen nytta av ... Men blir jag bara kvitt Karl på ett eller annat sätt, så må den ryka. Jag tänker, det är nog värre ställt för dem, som inte har annat att leva av än sitt arbete. Jag tänker
(triumferande)
, de nog får lära sig suga ramarna.
(Slår om)
. Nå, vad tycker ni, Lindén, skall jag gå in på deras fordringar?

(Sätter sig)

Förvaltare Lindén

(hårt)
. Nej, herr godsägare! Ni bör inte släppa efter en hårsmån, så som kraven nu är formulerade. Det skulle vara detsamma som att tillskynda jordbruket obotlig skada, mera vittomfattande, än man nu kan överskåda. Nej, här gäller det att vara hård som hälleberget och omutlig som de fräsande havsvågorna.
(Går ett slag)
. Låt skörden förfaras, Borgö reder sig mycket väl den förutan detta år. Värre blir det för detta satans pack, som knappt har kläderna på kroppen. Det blir svårt för dem på mer än ett sätt.
(Funderar litet)
. Så en annan sak ...
(Smilande)
. Det blir så stark påtryckning uppåt, att det framtvingar undantagslagar, som blir till båtnad för lantbruket ...
(Högre)
. Och det hjälper inte med något annat än lag, ska jag säga, skäl hjälper inte – ej häller evangelium. Släpp ni, herr godsägare, all tanke på eftergifter. Klaven ... klaven ... *det* är det enda.

Godsägare Raabe

Jag förmår inte fatta denna sak till fullo, och jag känner mig emellanåt ganska vankelmodig. Jag är inte alldeles så säker på, hur jag skall ställa mig. I går kväll, efter vad som då hände, var jag besluten att säga nej, men ... men jag måste likväl erkänna ...

(Stryker nervöst över pannan)
. Nej, jag vet värkligen varken till eller ifrån, jag känner mig alldeles tom. Det står stilla i huvudet. Skall jag följa utvecklingen, eller skall jag fasthålla vid status quo? Det är nu den stora frågan.
(Reser sig och börjar gå oroligt)
. Gud vet, hur jag skall göra. Men jag tror, att jag måste ge dem rätt i ...
(Rycker till och skriker)
. Nej, nej – aldrig i livet ger jag mig! Hällre skall jag bränna allt, vad jag äger.

Förvaltare Lindén

Det vore betydligt klokare, än att ge folket några ovanor. Jag tror denne underhandlare, denne förtroendeman, som vistas här, om nästan vad som hälst. Det förundrar mig, att han i går kväll fick gå och ...

Godsägare Raabe

(skarpt)
. Fick gå och ..?

Förvaltare Lindén

Hm ... att han fick sällskapa med informatorn, kandidat Järle, och så .. fröken Signe. Jaha, det är dagens sanning, och klockan var en kvart över elva. Det var bra sent, inte sannt? Jag såg dem, som sagt, och efter vad jag kunde finna var de ganska belåtna med varandras sällskap. Pliktskyldigast följde jag efter dem ett stycke ... hm ...

Godsägare Raabe

(skrattar)
. Nej, stopp ett tag, min bäste herr Lindén ... Signe!... Och så sent? Det är inte möjligt. Ha, ha, ha!

Förvaltare Lindén

Jag försäkrar, herr godsägare, det *var* hon. Jag kröp så nära inpå dem, att jag mycket väl uppfattade varje ord.

(Går tätt intill Raabe och viskar.)
De talade om – *socialism.*

Godsägare Raabe

Jag kanske nog får lov att undersöka saken i alla fall, fastän jag förmodar, att det endast är tillfälligheter.

(Hård knackning på dörren i fonden.)
Men nu, om jag inte misstager mig, har vi förtroendemannen här igen. Han brukar regelbundet göra sin uppvaktning vid denna tid på dagen, trots det att han förbjudits att komma. – Stig in!

Förvaltare Lindén

Jag tycker man först som sist kunde på fullt allvar köra ut honom. Jag vet inte, vad han har här att beställa.

(Rudin in.)

Godsägare Raabe

Hm!

Redaktör Rudin

(slänger brådskande ifrån sig paletån)
. God middag, mina herrar! Hur står det till i dag?
(Slår sig ned till vänster och fläktar ansiktet med näsduken.)
Jag har varit ute ett slag nu på morgonen och kännt mig för.
(Pustar.)
Det står mycket illa till, har jag sett.
(Spritter upp.)
Kors, för fanken! Här är ju mycket värre, än jag trodde.

Godsägare Raabe

(ryckande på axlarna)
. Ja, inte kan man påstå, att det råder någon brådska här åtminstone.
(Slår om.)
Och inte häller ni, herr redaktör, syns ha något nämnvärt att uträtta, eftersom tiden medger er att vistas här hos oss och följa sträjkens gång.

Tja,

(slår i hand med Rudin)
allvarsamt talat, är ni välkommen såsom en oväldig prässens representant. – Men, förlåt mig, jag måste lämna herrarna för ett ögonblick

(ser på fickuret)
. Jag väntar just ett mycket viktigt telefonmeddelande.
(Ut i fonden.)

Förvaltare Lindén

(smilande)
. Ni är, som sagt, mycket välkommen, herr redaktör.
(Slår sig ned mitt emot Rudin.)
Och för att nu återkomma till vår dagsfråga, ber jag få säga det, att här krävs både förstånd och förutseende, om strejken skall kunna föras till ett lyckligt slut. Här behövs en djävla energi
(dunkar med knytnäven i bordet)
, om det skall gå att behålla herraväldet orubbat. Jag blir alltid förbannad, när jag talar om denna konflikt, ty själv har jag ständigt sökt vara en god och trogen tjänare – liksom ni, herr redaktör.

Redaktör Rudin

(smickrad)
. Jag?

Förvaltare Lindén

Ja, inte sannt? Är inte ändå prässen, när den fattat sin uppgift rätt, en god och trogen folkets tjänare? Men på samma gång är den en makt, som förmår tända viljorna och uppröra opinionens vind. Och vad nu denna oansvariga strejk beträffar, så blir nog den parten segrare, som får opinionen med sig. Den, som seglar i medvind, når alltid välbehållen hamnen.

Redaktör Rudin

(överlägset)
. Inte alltid, min bäste herre. Även för den lycklige seglaren finns det blindskär och kobbar. Det krävs kännedom om farvattnen, änskönt vinden är förlig. Jag skulle desslikes – mest för kuriositetens skull – kunna påpeka, att en hel del människor påstår, att den ensamme är den starkaste. Ibsen exempelvis. Minoriteten har alltid rätt, säger han, och menar givetvis i och med detsamma, att majoriteten har orätt. Nå, vad är er tanke i detta hänseende, herr Lindén? Det är inte de strejkande, som har opinionen med sig, som ni vet.

Förvaltare Lindén

Jag ... hm ... jag ...

Redaktör Rudin

(leende)
. Ja, ni vet, att flertalet av landets tidningar, särskilt de mera sansade, tagit avstånd från konflikten. Nåväl, tror ni, med kännedom härom, att de strejkande, för att de är i minoritet, har rätt?
(Böjer sig fram och slår Lindén på axeln.)
Hä? Ibsen var nog en ganska knivig karl, ska jag säga, och han tyckte inte om liberalerna.

Förvaltare Lindén

Nej, gjorde han inte! Sicken gubbdjävel att vara fräck! Men hur kunde det komma sig?

Redaktör Rudin

(blinkar hemlighetsfullt)
. Jag skall säga er varför, om ni med hand och mun lovar
(räcker Lindén handen, som denne fattar)
att hålla tand för tunga.

Förvaltare Lindén

Ni kan vara fullkomligt lugn, herr redaktör, jag skall vara tystare än en mur.

Redaktör Rudin

(böjer sig fram; lågt)
. Se, Ibsen ... hm ... se, han mutades av socialisterna.

Förvaltare Lindén

(långsamt)
. Å, fa-en!

Redaktör Rudin

(slår om)
. Men, allvarligt talat, nog må man väl säga likvisst, att det är galet ställt i världen, när man hos folket – sedan det påvärkats av dessa förbaskade socialistagitatorer – inte kan påträffa den minsta gnista av humanitet.
(Docerande.)
Såsom liberal tidningsman i första rummet och som utpräglad människovän i andra, får jag givetvis lov att medge, att folket i princip har rätt. Men man måste resonnera på ett annat sätt. Det går helt enkelt icke an att i år låta sig bedåras av socialisternas fagra tal, när alla tecken tyder på, att det kommer att bli svårt nog för oss litet var.

(Godsägare Raabe in, Lindén reser sig.)

Ingen förnuftig människa kan begära, att *jordägarna* skall ge efter, när det ser så här mörkt ut för dem.

Godsägare Raabe

(går sakta, mörkt)
. Nej, det vore kanske att spänna bågen för hårt. Men tänka på saken skulle man möjligen kunna. – Jag har nyss i telefon talat med statens förlikningsman för detta distrikt, och han framhöll, att litet eftergifter från båda parterna, så ingendera behöver känna sig förödmjukad, möjligen skulle leda till ett tillfredsställande resultat. Vad tror ni, Lindén?

Förvaltare Lindén

(bestört)
. Eftergifter? Det kan väl inte vara ert allvar, herr godsägare?

Redaktör Rudin

Medelvägen – det är den gyllene vägen, menar vi liberaler.

Godsägare Raabe

(sätter sig till vänster, trummar med handen i bordskivan. Drömmande)
. Säga vad man vill: det är likväl lyckligast, så länge förståelse och endräkt råder mellan arbetsgivare och arbetare. Det är sannerligen ingen fördel
(nickar betänksamt)
med dessa uppslitande konflikter. Man måste en gång ovillkorligen söka att närma de båda polerna till varandra. Men under förhärskande samhällsformer är de lika oförenliga som vatten och eld.
(Reser sig häftigt, vänd mot Rudin.)
Nej, det är misstag, herr redaktör, det gives ingen medelväg.

Redaktör Rudin

(förbluffad)
. Vafalls? Det vågar ni slunga mig i ansiktet!
(Reser sig indignerad och går över åt höger.)
Jag är dock en prässens man. Jag är liberal ...

Förvaltare Lindén

(avbryter, vänd till Raabe)
. Jag skulle gärna vilja ge ett råd, om det tillätes.

Godsägare Raabe

(vänligt)
. Å, var så god!

Förvaltare Lindén

(tveksamt)
. Jag skulle bra gärna vilja råda till ... ja, jag skulle vilja be herr Raabe att inte anstränga sig mer i dag, utan ... utan gå till vila ...

Godsägare Raabe

(skarpt)
. Jaså! Och vidare?

Förvaltare Lindén

(förskräckt)
. Jag försäkrar, herr godsägare, jag vill er så väl, att ingen människa i världen så otåligt som jag skall avvakta ert tillfrisknande.

Godsägare Raabe

(brusar upp)
. Men vad i ... Vad menar ni, människa?

Förvaltare Lindén

(stammande)
. Jag ... jag menar allvar. Jag ... menar, att ... att ni blivit så uppsliten av ... denna ohyggliga konflikt, så ... så

... så ni ej är fullt herre över er själv längre.
(Trampar av och an.)
Ja, ja, ja, det menar jag. Att .... att ni ej är riktigt herre över era tankar, menar jag, ty här fordras fasthet. Ni talte så underligt nyss, så jag är rädd för, att ... att ni blivit mycket irriterad av sträjken.

Godsägare Raabe

(lugnt)
. Det vill säga, rakt på sak, att ni tror mig vara galen?

Förvaltare Lindén

Ga ... galen? Nej, inte galen, bara litet nervös.

Redaktör Rudin

(kommer närmare; förnumstigt)
. Noga sett på saken, så är herr Lindéns förslag inte alldeles att förakta. Han har ju obestridligen rätt i, att här krävs fasthet. Det skadar ju inte att försöka med en smula vila.
(Slår sig ned mitt emot Raabe.)

Godsägare Raabe

(slår avvärjande ifrån sig)
. Jag tänker dock för närvarande skarpare, än jag gjort på många år.
(River sig i håret.)
Men vad i Jesu namn skall jag göra? – säg det. Jag går som på gungfly, och det händer ibland, att fruktan kommer över mig ... Jag drives från den ena positionen till den andra, överallt tränger fienden på, besätter och bereder sig till försvar, och jag får retirera ... Jag har lämnat allting bakom mig. Det finns snart ingenting kvar, som jag odelat kan kalla min egendom. Jag har släppt efter på alla områden ... Nu får folket röra sig fritt och råda över sig självt. Det har till och med tillstatts fri föreningsrätt.

(Paus.)

Jag har låtit dem få nästan vad som begärts, jag har varit glad, så länge inte det sista, det oumbärligaste fästet har hotats. Men nu, under kollektivitetens och solidaritetens dukar, syns man löpa till storms även mot detta. Inför en sådan utsikt, mina herrar, avgör man inte på ett ögonblick, hur man skall ställa sig – underhandla eller bjuda spetsen. Det är mycket, som står på spel.

Redaktör Rudin

Vad är det då, som närmast är hotat vid Borgö?

Godsägare Raabe

(dovt, med eftertryck)
. Det är allt ... det är med ett ord *makten.*

Redaktör Rudin

Makten?

Förvaltare Lindén

Makten?

Godsägare Raabe

Bestämmanderätten – som jag gjort allt för att få behålla orubbad och för mig själv, är nu också hotad. Men i och med detsamma, som denna går ifrån mig, är det slut med allt ... *allt* ...

(Vädjande, vänd till Rudin.)
Ge mig ett råd, herr redaktör, hur skall jag göra för att kunna hålla huvudet högre än alla de, som arbetar med händer och fötter för att göra mig makten stridig? Skall jag ge efter – eller skall jag rida spärr?

Redaktör Rudin

Hm, jag tänker på, om det ändå inte skulle kunna låta sig göra att gå en medelväg, eller åtminstone ställa så, att det ser ut, som bjöde man en dylik ... Se, bara det *ser ut* ...

Godsägare Raabe

Det ges ingen medelväg. Märk väl, om ni inte har förstått mig förut: *underhandling* är eftergift från min sida. När man hunnit så långt, ligger medelvägen fjärran. En skenbar eftergift kunde för övrigt bli värre än allt annat. Dessutom vore det bedrägeri.

Redaktör Rudin

Ja, vad mera ...? I politik är allting tillåtet. Men säg mig – var finns då räddningen?

Godsägare Raabe

Ja, var?

(Reser sig och börjar gå oroligt.)

(Paus.)

Förvaltare Lindén

Nej, inte häller jag tror, att medelvägen är den, som för oss säkrast till målet. Jag tror, att det inte tjänar något till att parlamentera längre. Det syns mig, som skulle det endast finnas en möjlighet.

Godsägare Raabe

Och det är ...?

Förvaltare Lindén

Att bjuda de sträjkande spetsen, tills ... tills statsmakterna hinner ingripa.

Godsägare Raabe

(ryggar tillbaka, sjunker ned på divanen med huvudet i händerna)
. Kanske då som först, att värklig fara blir för handen.

Redaktör Rudin

(sarkastiskt)

. Det är er frus uppslag, som går igen, herr godsägare. Men jag anser, att saken tål att tänka på.
(Reser sig. Går mot bakgrunden till bysten, som han stannar och betraktar.)

Förvaltare Lindén

(argt, för sig själv)
. Nu rådfrågar han sitt orakel, den satans slingerbulten.
(Till Raabe.)
Jag går min väg så länge, herr godsägare, för att invänta era vidare order.
(Bugar. Ut.)

(Paus.)

Fru Raabe

(in från höger i sällskap med pastor Starck under livligt samtal)
. Det enda jag har emot Axel är hans gränslösa vankelmod. Hm ... men se – han är ju här och i sällskap med redaktören ... redaktör Rudin.
(Närmare.)
God middag, mina herrar! Kanske jag får lov att presentera: redaktör Rudin, för närvarande gäst å Borgö, pastor Josef Starck.
(Siratliga bugningar. Pastorn hälsar bekant på Raabe.)

Godsägare Raabe

(med ofrivillig ironi)
. Ni gör oss stor ära, herr pastor, att just nu, när bekymren lägrat sig över vårt hus, komma och besöka oss ... hm ...

Fru Raabe

(upplysande, till Rudin)
. Pastorn är vår bäste vän och rådgivare, herr redaktör.

Redaktör Rudin

Det gläder mig mycket att ha fått göra herr pastorns bekantskap.

(Ironiskt.)
Jag har länge hört berättas om de utmärkta predikningar, ni håller här ute, predikningar, som i oratorisk praktfullhet ingenting övrigt lämnar att önska, säges det.

Pastor Starck

(medelålders, lång och mager)
.

Hm, jag tackar ... Jag är mycket glad över ert välvilliga omdöme, herr redaktör. Man gör ju, förstås, så gott man kan och förstår, änskönt mångfaldiga exempel säger en, att det stora flertalet inte längre bryr sig om guds härliga ord.

(Suckar.)
Det är ock för mig ett sannt nöje att få lära känna er, herr redaktör, vars ut ... utmärkta politiska blänkfyrar

jag läst med så mycken njutning, trots de inte i allt överensstämmer med den åskådning, jag bekänner.
(Docerar.)
Det är nämligen så, att er tidning, enligt mitt sätt att se, far ut mot statskyrkan för häftigt många gånger och låter de frikyrkliga gastera i fred. Det anser jag inte vara fullt rättvist. Deras undergrävande propaganda behöver sannerligen hållas inom tillbörliga gränser.

Redaktör Rudin

Propaganda?

Pastor Starck

Det listiga lekmannatalet, som värkar undergrävande på kyrkan, är ingenting annat än ett slags osund och simpel propaganda ...

Redaktör Rudin

(raljerande)
. Jaså, ni anser alltså, att ordet, om det inte förkunnas i statskyrklig anda, icke värkar allena saliggörande ... Hä? Herr pastor, ni syns vara förhårdnad i fördomar, så ni till och med anser guds ords förkunnande utom kyrkans murar för förkastligt – för propaganda. Det är väl ändå att gå för långt? Nåja, uttrycket propaganda är inte illa funnet, ty vår tid är propagandans. Men ni vet nog lika väl som jag, min herre, fast ni tillhör det andliga ståndet, att denna tid också är mycket tilltalad av byten och inte gärna lyssnar till locktonerna från gamla nötta pipor. Hä, inte sannt? Det är nya toner, som ständigt måste tillföras den stora symfonien, ifall samklangen skall bli beståndande. Det är omöjligt att rymma alla människors tankar inom samma ram. De fria religiösa åskådningarna står för övrigt utanför lagens råmärken, och när så är, kan man väl inte säga, att det är någon egentlig fara för den rätta, kanoniserade läran.

Pastor Starck

Sannt – mycket sannt, herr redaktör. Men dessa vederdöpare, som ofta, enligt vad historien lär, åstadkommit stor villervalla, skapar även nu inte så litet missnöje mot den rätta kyrkan. Ni kan förstå, att detta känns bittert för en sannfärdig herrans stridsman.

Redaktör Rudin

(nonchalant)
. Missnöje finns, gubevars, vart man än vänder sig. Tänk nu bara på lantarbetarna, så de på sistone börjat bråka här och annorstädes.

Pastor Starck

(med salvelse)
. Den heliga skrift pekar på tecken och under. Vi står nu sannerligen inför de yttersta tiderna.

Redaktör Rudin

Någon slags vändpunkt befinner vi oss säkerligen på just nu. Brytningens tid är alltid den yttersta – för en förbrukad historisk epok.

(Vänder sig till fru Raabe, som förstulet stått och talat med mannen.)
Men säg mig, vad har ni för åsikt i denna fråga, min fru? Jag tror mig nämligen ha märkt, att ni – i motsats till er man – har en rotfästad övertygelse angående konflikten. Jag var tyvärr i går afton så upptagen med att

utskriva referat, att jag inte fick tillfälle njuta av ert angenäma sällskap. Det skulle därför vara mig mycket kärt, om ni ville delge, vad tankar ni innerst hyser om ställningen vid Borgö.

Fru Raabe

(skrattar litet hysteriskt)
. Herr redaktör, det är min man, som styr med herrgården, vad sysslorna utomkring beträffar. Jag lägger mig aldrig i, hur han ställer det för oss. Axel, du gör ju din plikt mot familjen, inte sannt?

Godsägare Raabe

(frånvarande, rycker till)
. Jag?

Fru Raabe

Ja, du styr ju med allt, så det blir gott och bra?

Godsägare Raabe

(sjunker suckande ihop)
. Nog gör jag väl det.

Redaktör Rudin

(vänd till fru Raabe)
. Min fru, er man är ganska vankelmodig, som ni ser.

Fru Raabe

(hycklar)
. Han?

Redaktör Rudin

Det syns värkligen vara omöjligt för honom att bli på det klara med, om han skall underhandla eller slå till.

Fru Raabe

(bestört)
. Underhandla?
(Vänd till Raabe)
. Underhandla – du underhandla?

Godsägare Raabe

(trött)
. Nyss sade du ju, enligt vad jag tyckte mig höra, till vår vän redaktören, att du aldrig lade dig i skötseln av egendomen. Jag ber nu, att du håller fast vid dina ord, åtminstone tills dörren får sluta sig efter dig, ty här är sannerligen goda råd dyrbara. Det tål att tänka på, begriper du, vilket besked man skall ge. I morgon klockan tolv kommer förtroendemannen för att hämta svaret, fastän han nog skulle frångå sina vanor bra mycket, om han inte även i dag komme och gjorde en påminnelse. Det ovillkorliga svaret skall ges i morgon. Dröjer jag längre därmed, då blir det ...

Fru Raabe

(nyfiket)
. Vad för något?

Godsägare Raabe

Gud vet, vad det blir, men först och främst kommer konflikten att fortvara olöst. Kanske mjölkerskorna också kommer att nedlägga arbetet, efter vad jag hört.

(Allmän bestörtning)
.

Det pratas åtskilligt i den vägen i tidningarna. Men som man vet, så är det minst tre fjärdedelar lögn, av vad som står i avisor.

Redaktör Rudin

(förtörnad)
. Min bästa herr ... herr Raabe ...

Fru Raabe

(med händerna mot höjden, skriker)
. Samvetslösa missdådare! Kan det värkligen tillåtas dem att hämnas på de oskäliga djuren? Är det inte tillräckligt, att de skaffar oss vånda och plågor? Är husbondeväldet luft?

Pastor Starck

Det står skrivet, att herran skall straffa ogärningsmän och missdådare.

(Sammanknäpper händerna.)

Godsägare Raabe

Efter ert sätt att skärskåda världsliga ting, herr pastor, så är naturligtvis endast medvetandet om detta straff en tillräcklig lisa. Men det betyder inte det bittersta för utvecklingen, ty skriften ger man helt enkelt tusan nu för tiden.

Pastor Starck

(indignerat)
. Det är en ond och orolig tid ...

Redaktör Rudin

(värdigt)
. Det är sannt. Men den vågar likväl aldrig ignorera den liberala prässen.

Godsägare Raabe

(kallt)
. Nej, inte ännu måhända. Men jag försäkrar er på det bestämdaste, herr redaktör, att det inte skall dröja så särdeles länge, förrän denna fatalitet har inträffat.

(Rudin gör en gest som för att svara, men häjdas med en handrörelse av Raabe, som fortsätter.)

Nu skall jag emellertid, i vad här är fråga om, i sanningens intresse tillfoga, att förvaltaren frågat Falkman, förtroendemannen, angående mjölkerskornas sträjk och fått till svar, att härom ännu ingenting vore beslutat. Ej häller stode en dylik kraftåtgärd på dagsprogrammet, sade han.

Redaktör Rudin

Tro mig, herr godsägare, den mannen skvallrar inte ur skolan. Han känner säkert till ganska mycket, som varken jag eller godsägare Raabe ännu fått så klart besked i.

(Lågt)
. Hm, om informatorn och fröken Signe exempelvis ... Informatorn är förtroendemannens “förtrogne.“ Den upptäckten har *jag* gjort.

Godsägare Raabe

(tvärt)
. Tig!

Fru Raabe

(osäkert)
. Va ... vad för något?

Redaktör Rudin

(slår om)
. Ja, det är sannt – det är mer än brottsligt att låta de oskyldiga lida.
(Beklagande)
. Stackars arma land, vars arbetande folk blivit så förvillat!

Godsägare Raabe

(ironiskt)
. Det finnes folk, som påstår, att *hela* detta samhälle är en enda stor förvillelse. Inbegripes däri även de mera “sansade“ liberala elementen?

Redaktör Rudin

(utan att höra)
. Men mot dessa brottsliga tänkesätt måste ovillkorligen sättas en damm. Det är lättare att förekomma ett ont än att bota det. Jag svär mig därför trogen eder fana, fru Raabe. Och mig följer hela den ansvarskännande svenska liberala prässen.

Fru Raabe

(villrådig)
. Jag ... jag förstår inte riktigt, vad ni menar, herr redaktör.

Redaktör Rudin

Jag syftar naturligtvis på ert yttrande av i går, och jag ber få komplimentera er för den framsynthet ni lade i dagen, när alla andra visade vankelmod. Jag hoppas, ni fortfarande håller fast vid, vad ni sade. Jag gör det

åtminstone.

Fru Raabe

(vrider sig oroligt)
. Minnet sviker; jag kan inte påminna mig, vad det var, jag yttrade. Var det något av vikt?

Redaktör Rudin

Ert yttrande lyser som en vägledande stjärna i mörka natten. Lagen *måste* ingripa, när brottet planeras ...

Fru Raabe

(irriterad)
. Måhända inte jag känner till så noga, vad här är fråga om.

Redaktör Rudin

Men det gör jag. Det gäller att värna om ett helt samhälle.

Pastor Starck

(energiskt)
. När den självtillräckliga omognaden fattat rorkulten, måste allvarets lots, som heter *lag*, gå ombord, och, ifall inte goda ord är tillfyllest, slå sig till kommandot ...

Godsägare Raabe

Innan lagens arm höjes för att straffa – om man nu skall använda den gängse åskådningens "älskliga" uttryck – måste först själva utvecklingen vara hotad; i annat fall är fara för handen, att slaget träffar för hårt – nedbrytande och upprivande ...

(Knackning)
. Var så god!

Falkman

(inkommer, stannar vid dörren)
. Jag kommer, herr godsägare, för att anhålla om ursäkt för Holsten och Nils ...
(Raabe slår avvärjande ifrån sig)
, för den skadegörelse, de i parken gjorde sig skyldiga till. Det är inte socialismens syfte att riva ned, utan uppbygga – inte skada, utan gagna alla människor.

Godsägare Raabe

Var barmhärtig människa! Ge mig andrum tills i morgon! *Då* skall jag ge besked.

(Falkman bugar. Går)
.

Ridå.

Fjärde akten.

I godsägare Axel Raabes arbetsrum å Borgö.

Godsägare R. sitter vid skrivbordet med några papper framför sig. Sonen, underlöjtnant Karl Raabe, i soffan, reser sig, när ridån, går upp.

Det är på förmiddagen.

Godsägare Raabe

Jag hör aldrig annat, än att garnisonslivet är dyrbart. Var tror du jag skall ta alla pängar ifrån, som åtgår för dig? Här sträjkar folket. Skörden står ute och blir förstörd.

(Reser sig och går och tittar ut genom fönstret.)
Det mulnar på igen, ser jag, så om jag nu änskönt i dag går in på deras krav, lär det väl inte gå för sig att få ett enda strå under tak.
(Slår ut, häftigt.)
Hur i all världen kan du just nu begära att få pängar, när det är tillstyrt så här galet? Jag har inga pängar, för resten. Du fordrar att jag skall inlösa dina papper med tusental och skrämmer med skandal, om jag inte gör det. Tusan hakar – var gör du av pängar egentligen? Svirar du – eller spelar du och förlorar?
(Sätter sig åter vid skrivbordet.)

Underlöjtnant Raabe

(kortklippt och gänglig; läspar svårt. Är klädd i uniform)
.

Inte ett dugg mer än till husbehov, far. Men det är ju klart, att jag tvingas följa med min tid litet noggrannare än du här hemma. Jag anser för resten, att det är högst ogrannlaga av dig, att ställa mig till ansvar, när du själv kastat mig in på en levnadsbana, som kostar litet lärpängar.

Godsägare Raabe

(kort)
. Det var inte jag, utan din mor, som ville se dig i kronans habit. Hon, som andra kvinnor, är förstås galen i uniformen.

Underlöjtnant Raabe

(nonchalant)
. Nå, lika gott. Vem det nu var, som valde levnadsbana åt mig, antingen det var du eller mor, bryr jag mig inte om. Men jag antar ändå, att ni båda är saker till, att jag kom till världen?

Godsägare Raabe

(nickar)
. Hm!

Underlöjtnant Raabe

Nåja, du nickar bifall. Du kan inte annat, såvitt du inte rent av själv vill frånkänna dig faderskapet. Men, när du nu är medveten om detta, torde det väl också vara din självskrivna skyldighet att hjälpa mig fram så långt, att jag inte ... att jag inte

(rätar på sig)

behöver gå och tigga. Eller hur?

Godsägare Raabe

Du har ju, märker jag, ganska blygsamma anspråk, min gosse. *Så* långt kan du alltid påräkna att bli hjälpt. Men i verkligheten, om vi nu skall hålla oss till den, har jag fått göra en annan erfarenhet. Dina anspråk har ställt sig vida utöver det nödvändiga levebrödet.

(Funderar.)
Men, hör du, så vitt jag räknat rätt, blir du ju löjtnant till nästa år. Jag anser därför, att det är tid på, att du själv skaffar dig en utkomst.

(Paus.)

Gift dig! Se dig om efter en hustru. Militären ockrar ju på äktenskapet. Jag skall väl inte i evighet dra försorg om dig häller. Kom ihåg: du har två stycken systrar, som också gör anspråk på Borgö.

(Ironiskt.)
Kapten Marks på Lagerlunda har en giftasvuxen dotter. Skulle inte hon duga? Hon har pängar.

Underlöjtnant Raabe

(rynkar på näsan)
. Jag har inte förut vetat, att du haft det så dåligt ställt, som det nu ser ut. Jag har trott, att jag åtminstone aldrig skulle behöva gå och bjuda ut mig åt första bästa fågelskrämma. Det bär mig emot detta köpslående för att få medel.

Godsägare Raabe

(låtsar förvåning)
. Vad hör jag? Kan det vara ditt fullkomliga allvar? I så fall utgör ju du ett lysande undantag från regeln.

Underlöjtnant Raabe

Undantag?

Godsägare Raabe

Ja, i förhållande till kotymen bland det skrå, du tillhör, menar jag.

Underlöjtnant Raabe

(stucken)
. Jag ber få säga, att det inte anstår dig, att kasta skugga på den kår, din son tillhör. Själv har du, jämte mor, valt levnadskall åt mig – tyvärr alltför magert i begynnelsen – och det är väl därför din förbaskade skyldighet att bemöta mig hänsynsfullt och att ge mig nödigt underhåll, tills tjänsten inbringar så mycket, att jag kan leva därav. Ja,
(överlägset)
som jag nyss sade, man har vissa behov, förstår du, som inte du känner till från ditt lugna liv här hemma.

Godsägare Raabe

(uppbrakt)
. Jag tror mig förstå, att “man har vissa behov“ att få leva högt, inte sannt? “Man“ tar ingen hänsyn till, att

det är andra, som får släppa till fiolerna.
(Reser sig upp och börjar gå. Underlöjtnant Raabe kastar sig vårdslöst i vilstolen.)
Men först som sist vill jag nu upplysa dig om, min gunstige junker, att underhållet hädanefter kommer att bli ganska klent för dig. Det börjar se mörkt ut vid gården.

Underlöjtnant Raabe

(undrande)
. Se mörkt ut?

Godsägare Raabe

Ja, det är inte för mycket sagt, må du få veta. Du har själv sett, hur här är ställt. Skörden får vi ingen nytta av – och det blir inte gott att få något, vare sig åt kreatur eller människor till ett annat år.

Underlöjtnant Raabe

Att folket sätter sig upp, har du dig själv att tacka för. Du har glömt det viktigaste av allt – att skapa disciplin. Det är den – disciplinen –, som är ett av de viktigaste momenten i folkuppfostran.

Godsägare Raabe

Men inte du, eller rättare sagt, ditt skrå har glömt denna. Ni glömmer inte bort något, som ni själva kallar för disciplin, men som i andras ögon får en viss likhet med – dressyr.

Underlöjtnant Raabe

Var så snäll, far, och låt vara med att tala om “skrå“ och “dressyr“ o. s. v. Dessa dumheter träffar inte mig. Vi officerare utgör en särställd klass av folkuppfostrare. Disciplin är rätta sättet att bryta nacken av motspänstiga viljor.

Godsägare Raabe

(mörkt)
. Du har värkligen rätt i, att dressyren förmår bryta det egna viljandet. Beviset för detta påstående fick man förr i tiden söka på cirkus, nu kan man lika gärna gå till kasernen eller lägerplatsen.
(Sarkastiskt)
. Du talar så sannt, Karl, att jag känner mig riktigt överraskad. Sannerligen – ni utgör en “särställd“ klass av folkuppfostrare.

Underlöjtnant Raabe

Du träffar inte mig med dina sarkasmer – varken mig eller officerskåren – kan jag upplysa om. Men för att nu tala i sak, bör du först som sist få veta, att det nödställda läge, du råkat i, beror på, att du inte förstått skaffa dig den nödiga respekten.

Godsägare Raabe

Det är inte så lyckligt ställt för jordbrukarefolket som för de militära koryféerna, om du rätt tänker efter. Vi har på långt när inte så utomordentliga paragrafer att hålla de motspänstiga i styr med, som ni har. Hade vi det, vilket jag dock knappast håller för önskvärt ...

Underlöjtnant Raabe

(utbrister)
. Vad var det du sa, far?

Godsägare Raabe

Jag tror inte på nyttan av undantagslagar, säger jag. För övrigt har vi – vad jordbruket beträffar – ännu inte fått några dylika. Ja, det vill säga, om man undantager den, som utgick från Åkarp. Men den har ännu inte kommit till någon användning ute på landsbygden. Den frånkänner inte häller folket rätten till att strájka – som ju här vore meningen. Några sådana lagar har vi inte fått än, som du vet.

Underlöjtnant Raabe

(elakt)
. Var lugn, far! De kommer nog ... de kommer nog ...

Godsägare Raabe

Jag tvår i så fall mina händer.

Underlöjtnant Raabe

(springer upp)
. Men nog tusan, inser du väl, att det inte kan få fortgå på det här sättet så länge till? Då bär det ju raka vägen åt helvete, vet jag. Man måste ovillkorligen lära packet mores, förstår du, annars går det inte att få jordbruket att bära sig i vårt fattiga land. På jordbruket – och militären, förstås – är det, som vårt statsmaskineri vilar, och blir det inte i tid värnat om detta, då ...

Godsägare Raabe

Då?

Underlöjtnant Raabe

Det går åt fanders, förstås.

Godsägare Raabe

(bitande)
. Karl, sannerligen borde du inte ha ägnat dig åt jordbruket! Jag begick ett fel, när jag lät din mor utpeka levnadsbana för dig. Det hade varit bättre, om du efter avlagd studentexamen fått utbilda dig till agronom och sedan övertagit Borgö.
(Ironiskt.)
Men sköter du dig, och inte egendomen innan dess tagits i mät för skulder eller på annat sätt exproprierats, måhända du kan få bli min efterträdare en gång, så att du kan få användning för dina "djupa nationalekonomiska" insikter.
(Rycker till. Ser på fickuret)
Nu har jag dock inte tid att resonnera med dig längre, ser jag, klockan går på tolv, och vid detta timslag skall jag svara, antingen jag vill underhandla eller ej. Vill du därför vara så god och lämna mig ensam en stund, jag behöver samla tankarna.

Underlöjtnant Raabe

(lurande)

. Nå, far svarar?

Godsägare Raabe

(slår ut)
. Vad skall jag svara? Här ges ju näppeligen någon annan råd än att underhandla.

Underlöjtnant Raabe

(stöter fram)
. Vad säger du? Underhandla? Nyss sade i alla fall mor till mig, att hon bemyndigat förvaltaren att lämna dagsvärkarna besked om, att – såvitt de inte vill bli sina platser förlustiga – de i morgon dag måste återupptaga arbetet ... på nåd och onåd. Går skörden åt helvete i år, kan du mycket väl ta en inteckning i egendomen.

Godsägare Raabe

(kallt)
. *Ytterligare* en inteckning kan du mycket väl säga, ty jag har allaredan fått lov att ta ett par tre stycken för att få pängar åt dig. Du kostar mig mer än alla mina arbetare tillsammans.

Underlöjtnant Raabe

(surt)
. Vad det ändå är dyrbart att ha en son, du far!

Godsägare Raabe

Vad som här är dyrbart eller inte, kan vi resonnera om en annan gång, nu gäller det först och främst, hur jag skall ställa mig gent emot folket. Det är gott och väl att man får råd – de är lätta att ge och lätta att motta – men att sedan *handla*, så att allt blir bra, och rättvisa blir skipad, det är vida värre. Därför ber jag ännu en gång, att du går, och lämnar mig ensam, så jag får överväga med mig själv, hur jag skall göra. Jag har inte fått någon frid, sedan underhandlingsförslaget kom fram. Här springer kreti och pleti. Din mor har ...

Underlöjtnant Raabe

(avbryter)
. Men henne räknar du väl ändå inte till kreti och pleti?

Godsägare Raabe

Jo, i det här fallet.

(Underlöjtnant Raabe ruskar förargad på huvudet.)
Dessutom har prästen ränt här både nu och då, tisslat och tasslat om den babyloniska skökan, vidundret och draken, som han ser förkroppsligade i nutiden genom socialismen. På sistone har jag också, för mina synder, fått redaktör Rudin på halsen.

Underlöjtnant Raabe

Far, Rudin är en ärans man, visserligen till sin åskådning liberal, men hovsam och vänligt stämd mot krigsmakten till lands och vatten. Han värnar om den välsignade skyttevärksamheten och är framträdande medlem i föreningen “Ett folk i vapen“. Han kommer helt sannolikt att gå med på sträjkskydd ... En

nödvändighet framför andra i dessa tider.

Godsägare Raabe

Ja, man kan ju möjligen tycka det. Men vill man vara rättvis och konsekvent, måste man tänka, att det snart också torde vara tid att skaffa skydd mot ett visst slags militär utsugning.

Underlöjtnant Raabe

(skrattar hånfullt)
. Ha, ha, ha! Jag märker, att du så starkt tagit intryck av dessa olyckliga förhållanden, som för närvarande är förhärskande här, att du talar som en ren rabulist. Ha, ha, ha! Godsägare Raabe antimilitarist och väl snart – socialist! Det vore ju litet uppseendeväckande! Men snart börjar jag likväl tro, att mor har rätt i sitt påstående ...

Godsägare Raabe

Vad då ...?

Underlöjtnant Raabe

Att du behöver både vila och – en ställföreträdare.

Godsägare Raabe

(skriker till)
. Vad säger du, pojke?

Underlöjtnant Raabe

Det tål allt att tänka på mors ord, inte sannt?

(Bugar hånfullt och går ut till vänster.)

Godsägare Raabe

(Går häftigt fram och åter ett par gånger, sjunker därefter som bedövad ned i vilstolen med huvudet i händerna. (Lågmält)
. Att jag behöver en ställföreträdare ... att jag behöver en ställföreträdare ... Gud vet, vad här konspireras, för att jag söker ge och taga skäl.

(Paus.)

(Högre, rätar på sig)
. Men detta tillstånd är ju odrägligt. Vart skall det leda till slut, kan man fråga. Det har värkligen aldrig, som Järle säger, varit någon proportionerlig stigning i arbetslönerna, om man tänker på, hur levnadsomkostnaderna sprungit i höjden under de senare åren. Detta är ett faktiskt förhållande, som jag insåg, när jag varsnade min egen ställning till konflikten. Jag ser mycket väl, att det är absolut nödvändigt att göra något för folket. Men jag kan likväl inte förmå mig till ett avgörande steg, därför att min egen ställning är undergrävd, och därför att jag är oduglig till att arbeta eller för stolt till det; och de andra kostar mig för mycket.

Hur skall det vara möjligt för mig att lösa alla papper, Karl slänger fram utan vidare. Det går inte för mindre än en ny inteckning.

(Nickar.)
Men vart skall detta bära, och var skall inteckningen tas ifrån?
(Knackning på dörren till höger.)
Nu är han här igen, den outtröttlige!
(Drar upp fickuret.)
Men ännu är inte klockan slagen. Var så god!
(Reser sig och börjar gå.)

Redaktör Rudin

(upprymd)
. God middag, herr godsägare! Jag kommer direkt från staden och kan hälsa så gott därifrån.
(Gnuggar händerna.)
Jag kan också tala om, att det där inne råder allmän förstämning, ja, nästan indignation över det ansvarslösa handlingssätt, de sträjkande gjort sig skyldiga till.

Godsägare Raabe

(frånvarande)
. Jaså!
(Sätter sig i vilstolen.)

Redaktör Rudin

(bryter ut)
. Jag försäkrar, herr godsägare, det är inget skämt.

Godsägare Raabe

Nej, nej, för allt i världen, det tror jag inte häller. Jag är fullkomligt övertygad om allvaret i deras indignation.

Redaktör Rudin

Ni kan vara det, herr godsägare. Jag kan tilllägga dessutom, att det är det tanklösa i handlingssättet, som brakt stadsbon i harnesk mot landsfolket här ikring. Att arbetet nedlägges mitt under skördetiden, när vädret är uslare, än det varit på årtionden, det är himmelsskriande, tycker man. Det är alla människors skyldighet att ta avstånd från slikt landsförräderi. Jag skrev just en ledare i frågan, innan jag reste tillbaka hit. Det är en bit, som kommer att väcka uppseende.

(Höjer på sig.)

Godsägare Raabe

Jaså. Men kan det vara möjligt, att stadsborna så undantagslöst anser konflikten opåkallad?

Redaktör Rudin

(smått generad)
. Hm, ja, det vill säga, alla stadsbor, som man i allmänhet brukar ta med i beräkningen. De, som står i fackföreningarna har ju sitt för sig, de.

Godsägare Raabe

Men de är väl stadsbor, de också?

Redaktör Rudin

(surt)
. Javisst, det förstås, men man brukar inte räkna så noga med dem, eftersom de alltid sticker fram med sina barocka idéer först och främst.
(Raabe oberörd.)
Men ni tycks inte alls höra på, vad jag säger, herr godsägare. Ni ser så frånvarande ut. Har ni haft något ledsamt?

Godsägare Raabe

(söker samla sig)
. Nej, inte mig veterligt, och då har det väl inte varit något, kan jag tro.
(För sig själv.)
Allvar talat, har dock ett nästan läkt sår rivits upp.
(Slår om.)
Ja, jag försäkrar, jag är mycket intresserad, och tror alldeles visst, att era utgjutelser kommer att väcka uppseende.

Redaktör Rudin

(misstänksamt.)
Ni tror det? Tja, vem kan veta! Men det måste jag säga, att jag tycker inte om den ton, ni använder i dag.
(För sig själv.)
Vad tusan kan anledningen vara?
(Smilande.)
Hm, hm,
(går närmare)
kanske er fröken dotter, fröken Signe, har givit besked? Hon och informatorn ...

Godsägare Raabe

(barskt)
. Jag ber att få göra er uppmärksam på, herr redaktör, att det är föga grannlaga att så här söka intränga i andras familjeangelägenheter.

Redaktör Rudin

(stukad, tittar vädjande uppåt taket)
. Det vill säga ...

Godsägare Raabe

(grubblande och med tonvikt på varje ord, avbryter Rudin)
. Jag är inte alldeles viss om, var man har den fullkomliga rättvisan. Men jag tror likvisst, herr redaktör, att om vi, ni och jag, vore i deras ställe, som nu strejkar, så skulle vi inte ha skytt att gå bort från arbetet mitt under skördeanden, enär en och var förstår, att det rätta ögonblicket för effektiv påtryckning inträffar med sädens mognande.

Redaktör Rudin

Hm!

Godsägare Raabe

Till följd av åtskilliga omständigheter, härledande såväl från min ungdom som den sistförflutna tiden, har jag kommit att tänka litet över existerande samhällsförhållanden. Jag vet knappast, hur jag drivits fram till denna punkt, men jag börjar tro, att det hos varje människa slumrar en bestämmelse, och att var och en har ett förflutet, som sätter sin prägel på det närvarande. Så har jag dessutom på sista tiden haft kandidat Järle att resonnera med, och han, som ni vet, står ytterst på vänstra flygeln. Jag har emellertid haft en fruktansvärd kamp mot nedärvda traditioner – så kallade "rättsbegrepp", med andra ord – och hade inte hågkomsterna från fordom invärkat, skulle jag alldeles säkert ännu ha vandrat i fullständigt mörker. Det har emellertid på sistone ljusnat något, och jag har kommit till visshet om, att det här gäller inte allenast ett ringa tillskott i det magra alldagliga, utan mycket, mycket mera ... Det gäller *livet.*

(Slår lätt tillsammans med händerna.)

Redaktör Rudin

(undrande)
. Livet?

Godsägare Raabe

Alldeles riktigt – just livet. Det är ju inte så synnerligen litet, inte sannt?

Redaktör Rudin

Jag begriper inte detta det bittersta, herr godsägare. Jag förstår inte, vart ni syftar med ert förtäckta tal.

Godsägare Raabe

Jaså, inte det?

(Med ironi.)
Jag i det stället förstår mycket väl, varför *ert* förstånd står stilla. Det är, begriper ni, inte gärna möjligt att sätta sig in i andras erfarenheter på ett enda ögonblick. Allting tar tid. Och i denna angelägenhet har man ej häller – enligt tidsandan – skyldighet att förstå något. Men jag menar rätt och slätt, att när det nu gäller ett så högt spel, när folket gjort så stor insats som hela sin existens, blir spelet förtvivlat. Det blir ett spel med passionens raseri. Missnöjet över förlusten av en drömd vinst, skulle kanhända frambesvärja en katastrof ...

Redaktör Rudin

En katastrof? Men man måste likväl räkna med ett väpnat skydd, om samhällsfriden synes bli hotad.

Godsägare Raabe

Jag tror, min bäste herre, att ett militärt, det vill säga våldsamt ingripande i folkets rörelser, skulle slå allt, land och lagar, i spillror. De har nog rätt, Järle och de andra, när de låter påskina, att arbetet är samhällets ryggmärg. Det är arbetet, som kommer livets pulsar att slå.

(Knackning på dörren till höger.)
Ännu fattas klockan åtskilliga minuter i tolv, men mannen är redan här.
(Vänd till Rudin.)

Det nalkas ett spännande ögonblick.
(Ny knackning.)
Jag är övertygad om, att jag skall känna det som en befrielse, när klockan äntligen har slagit.
(Ropar.)
Ja, var så god!

(Järle in, hälsar.)

Jaså, det var ni. Jag gissade på förtroendemannen.

Järle

Jag kommer i hans ställe för att avhämta svaret, herr godsägare. Folkets målsman har blivit portförbjuden av förvaltaren – naturligtvis med er frus goda minne – men nu har jag åtagit mig att uträtta ärendet åt honom. Samtliga dagsvärkare står som tända ljus utanför porten och väntar, och jag måste säga – de *litar* på er.

Godsägare Raabe

Ja ... ja ... Men ännu är inte klockan slagen. Hon är inte tolv än på en stund. Det är alltså tid kvar.

(Rudin, som slagit sig ner i soffan, utvecklar ett livligt minspel under samtalet mellan Raabe och informatorn.)

Järle

Något litet, jag vet det mycket väl, men såsom på visst sätt varande medlem av ert hus, tog jag mig friheten infinna mig en stund före klockslaget. Jag tänkte, att det möjligen kunde vara något, som närmare behövde bestämmas eller klargöras. Någon trasslig härva, som jag kunde hjälpa er med att utreda. Arbetarfrågan är det ganska svårt att finna rätta tråden i, i synnerhet om man står bunden av den gamla tidens åskådningsmetoder. Det är en erfarenhet, som jag gjort till och med.

Godsägare Raabe

Jag har all anledning att instämma i, vad ni säger.

(Lägre, närmare Järle.)
Men – efter tiden medger det – låt oss ett ögonblick lämna detta spörsmål.
(Går avsides.)
Ibland påminner jag mig mycket livligt er mor, kandidat Järle, jag kände henne, som ni vet. Jag önskar, att jag kunde göra er någon tjänst ...
(drömmande)
för ... för hennes skull. Säg – kan jag göra något för er?

Järle

Ni kunde, om ni ville, herr godsägare.

(Dröjande.)
Jag håller Signe kär, såsom ni antagligen har gissat, och en dag torde jag komma och begära henne av er.

Godsägare Raabe

(försjunken i sig själv)

. Vem är det, som länkar mellan det förflutna och det närvarande?

Järle

(slår om)
. Men detta är ett spörsmål, som – det är jag viss om – skall lösa sig självt i framtiden. Nu måste vi i främsta rummet tänka på, vad som ligger närmast oss ... Vår gemensamma stridsfråga. Tänka på, hur konflikten skall lösas. Det ena först – det mäst trängande – och det andra därefter. Så mycket är säkert i alla fall, att arbetaren inte vill någon annans död. Hans strävan står nu endast till att skaffa sig så mycket av livets goda, att han blir fullt stridbar. Det kräves krafter för att kunna störta detta orättfärdiga samhälle. Denna usla samhällsbyggnad, som får lov att nedrivas till grunden för att åter uppbyggas. Det går inte längre med denna ojämnhet, denna differens i livsvilkor, som ligger och trycker på folket som en mara. Jag tror fullt och fast, att det nya, det socialistiska samhällsskicket, skall skänka oss lyckligare förhållanden, och det är för detta nya samhälle, jag kämpar.

Redaktör Rudin

(cyniskt)
. Nej, vänta litet, min bäste herre. Var så snäll och låt samhället vara i fred, och bry er häller inte om dess kommande utseende. Säg rätt och slätt, att det för er inte finns något samhälle. Socialisternas samhälle är magen. Men magfrågan – kan den värkligen göras till en samhällsfråga?
(Förnumstigt.)
Nej, därtill är den alltför olikartad, det vill säga individuell. Hela samhället svälter inte på en gång. Magfrågan – det är ingenting annat än frågan om bröd.

Järle

(hånfullt)
. Ni har mycket “sunda“ begrepp rörande samhällets byggnad, herr redaktör. Så “klarsynt“, som ni nu visar er, trodde jag er dock inte om att vara.
(Slår om.)
Men – för att tala allvar – så tror jag, i motsats till er, att det just är magen, som sätter sin prägel på samhället. Jag tror, att den är själva elden i det. Det är den, som ger kampen liv och intensitet.

Men liberalerna ha inte den minsta idé om, vad samhället är. För dem är det inte stort annat än en mjölkko, utav vilken skall dragas den största möjliga individuella intäkt. Jag börjar frukta liberalernas folkvänlighet. Våra öppna fiender är bra mycket redbarare. Det är betydligt mera nobless i att se en ärlig motståndare i vitögat än en hycklande vän. Haltlöshetens parti må döden dö!

Redaktör Rudin

(uppretad)
. Spänn inte bågen för högt, min herre, det är mitt råd. Annars tör hända att den brister, och bitarna studsar tillbaka och slår er själv i ansiktet. Jag tror, att ni inte på långt när är de samhällsvänner, ni ger er sken av att vara, herrar socialister. Jag skall bevisa med min tidning
(högre, gestikulerar)
– ja, jag skall redan i denna vecka visa världen, vad socialisterna är för ett satans pack. Jag skall bevisa med siffror och fakta, att, när egnahemsfrågan lösts, seglar den socialistiska skutan i sank.

Järle

(skrattar hånfullt)

. Ha, ha, ha! Jag fruktar, herr redaktör, att liberalismen byggt på egnahemsfrågan så länge, att själva idén blivit förstenad. Allt fult och oskönt i linjer och färger är också förenat med liberalernas egna hem. Nåja, dessa oegentligheter tillhör del oss socialister att vända upp och ned på, när tider blir. Säkert är emellertid, att inte socialismens höga tanke kan stranda på liberalismens försåtliga blindskär. Nej, dem har vi för länge sedan prickat ut till fyllest.
(Till Raabe.)
Men nu kanske vi måste återgå till vårt gemensamma spörsmål rörande avtalet med arbetarna.

Godsägare Raabe

(högtidligt)
. Ja, först som sist, vi uppgör saken i godo ... Jag har nu blivit övertygad om rättvisan i arbetarnas krav.

Järle

(hjärtligt)
. Jag tackar er, herr godsägare, å deras vägnar, som väntar där ute ...

(Fru Raabe kommer in brådskande. Järle stiger bugande åt sidan.)

Fru Raabe

Vad hör jag! Karl säger, att du tänker underhandla – att du är beredd att gå arbetarna till mötes ...?

Godsägare Raabe

Ja, det är riktigt, min fru. Arbetarna har nu så länge gått oss till mötes, att det väl någon gång kan vara vår tur.

Fru Raabe

(vänder sig till Rudin)
. Nu ser jag, att ni har rätt, herr redaktör, när ni säger ...

Godsägare Raabe

Vad säger han?

Redaktör Rudin

Hm ... hm! Jag har inte sagt något, som är farligt ... men fru Raabe lär visst ha tytt mina ord på sitt eget sätt ...

(För sig själv.)
Nej, det här ger jag fanken! Jag har visserligen ingenting på samvetet, men *ögon* har jag.
(Högt.)
Farväl, mitt herrskap, jag far nu tillbaka till staden. Jag skall försöka lösa konflikten så, som det blir bäst för er ... och samhället.
(Brådskande ut.)

Järle

(höjande på axlarna)
. Den fria och omutliga liberala prässen har fullgjort sin undersökning, herr godsägare. Sortien var ju hela

uppträdandet i övrigt fullt värdig?
(Raabe nickar instämmande.)

Fru Raabe

Herr Järle, ni, som förstört både min man och hela Borgö, var ni tyst!

(Vänd till Raabe.)
Här pratas vitt och brett om, att du blivit viljelös av påtryckningen från kandidat Järle och förtroendemannen ... Hur är det med det? Jag förstår inte, hur du kan vilja nedlåta dig till att underhandla med folket, med *folket.* Nej, låt du hela saken förfalla, kör bort packet, och allt blir gott och väl igen.
(Lismande.)
Du förstår väl, att också jag vill ha något att säga till om.

Godsägare Raabe

Det förstår jag mycket väl, och du har ju för övrigt konspirerat i denna riktning ganska länge, inte sannt?

(Signe in från vänster, stannar och betraktar undrande fadern. Fru Raabe ämnar svara, men Raabe häjdar henne med en handrörelse.)

Nej, vänta nu, du behöver inte alls komma med några undanflykter för att fria dig. Jag vet likafullt, att du är själen i sammansvärjningen mot mitt fria handlande.

(Högre.)
Men nu skall du i stället få göra en annan erfarenhet. Här skall göras *rättvisa* åt såväl den störste som den mest obetydlige. Det minsta kryp skall få vad rätt är, varken mer eller mindre.

Signe

Rättvisa! Det är ett högt begrepp, far, och jag hoppas, att du inte ger några löften i överilning.

Godsägare Raabe

(ser ömt på Signe)
. Tag du, den du har kär! Det är den högsta rättvisa, jag vet för ditt vidkommande.
(Slår om.)
Gå ut, Signe, och hämta förtroendemannen. Han får komma in.

Signe

Strax! Jag måste tacka dig först. Tack, far!

(Kysser Raabe på kinden. Ut.)

Järle

Ni ger ett vackert föredöme, herr godsägare.

Fru Raabe

(förtvivlad)
. Gode gud, låt Axel få tillbaka sitt förstånd!
(Sjunker tillintetgjord ner i soffan.)

Godsägare Raabe

Ja, är jag vansinnig, så är det antagligen obotligt.

Järle

(skrattande)
. Hur så, om jag får fråga?

Godsägare Raabe

(ironiskt)
. Eftersom jag själv inte är medveten därom, menar jag. Jag har, förstår ni, aldrig något ljust ögonblick och förmår inte se tillbaka och tänka: jag var galen, när jag gjorde det eller detta.
(Ler.)
Det kan ju också hända, att jag är ganska klok ...

Järle

(skrattande)
. Därom är det inte tu tal, herr godsägare.

(Falkman in.)

Godsägare Raabe

Avgörandet nalkas. Var så god och skriv under först, herr förtroendeman.

Falkman

(slår sig ned i skrivstolen, och skriver långsamt under avtalet, som han tagit fram; reser sig åter)
. Jag kan meddela, att det allaredan gått så långt, att Bollstakarlarna, fyra stycken, står färdiga att fara över till Kanada. Anders Per i Backstugan och en del andra talar med allvar om att ge sig i väg upp till sågvärken i Norrland. Hade ingen uppgörelse kommit till stånd, så var viss om, att folket givit sig av, och det hade säkert blivit svårt att få andra i stället. Ännu går det visserligen ganska bra att få utländingar och annat sträjkbrytarpack, som är så oupplyst och djupt sjunket, att det inte förmått fatta solidaritetens betydelse ... Men vart kommer man egentligen?

Fru Raabe

(snyftande)
. Kära, älskade Axel, visa bort dessa bedragare
(reser sig och pekar majestätiskt på Järle och Falkman)
, som gör allt för att fördriva friden från Borgö och att bringa dig från vettet. De förföljer dig som onda andar och övar påtryckning, så du varken vet ut eller in. Denne herr Järle, som du tagit hit till huset, är långt ifrån värd ditt förtroende ...

Järle

(värdigt)
. Jag överser med er, min fru, och det förvånar mig knappast, att ni håller er man för otillräknelig, när han är villig att gå folket till mötes, då jag vet, att ni är av en mycket bördsdryg släkt.
(Fru Raabe knycker förnämt på nacken.)

Men trots er, och trots alla andra, som vill nedgöra socialismens sunda förnuft, blir det dock detta, som till sist vinner seger. Det är min fullkomliga övertygelse.

(Pastor Starck inkommer.)

Pastor Starck

(ödmjukt hälsande)
. God middag, mitt herrskap! Jag tog mig som vanligt friheten att stiga på utan föregående anmälan.
(Ser sig undrande omkring.)
Men här förhandlas visst något särskilt? Kommer jag på minsta sätt olägligt, vill jag genast dra mig tillbaka. Det var så, att jag kom att ha mina vägar här förbi ... hm ...

Godsägare Raabe

Å, för all del, ni är i stället särdeles välkommen. Vi behöver er just för att bevittna avtalet.

(Tar upp detta och börjar läsa.)

Fru Raabe

(reser sig och räcker pastorn båda händerna)
. Herr pastor, ni är tusenfallt välkommen! Ni vet, att vårt hus alltid står öppet för er. Och särskilt nu är ni hjärtligt hälsad. Ni kommer som en tröstens ängel.
(Lägre.)
Jag vill, att ni skall hjälpa mig bevisa ...
(Blänger argt på Järle och Falkman.)
Det finns åtskilligt här, som behöver bevisas.

Järle

(sarkastiskt)
. Till exempel att socialismen är det gamla samhällets värsta fiende, dess hetsande hundpiska, dess påle i köttet ...

Pastor Starck

(med salvelse)
. Socialismen *är* ett samhällsont, det kan bevisas med bibelns ord. Men det står skrivet, att ond tid skall komma med päst och blodig klädnad, så krig måste man vara beredd på att föra ... Socialismen är ett av de onda vattenskotten på det blomstrande samhällsträdet.

Järle

Tillåt mig fråga, herr pastor: är inte prästadömet ett annat? Det finns – inte sannt? – ett bibelställe, som talar om torra grenar ...

Pastor Starck

(hostar vresigt)
. Hm ... hm ...!

Järle

(fortsätter)
. som måste bortskäras från den friska stammen. Visserligen är inte härvidlag stammen *fullt* frisk, men den förtvinar, den förmultnar ännu mera genom dessa onyttiga bihang ... ja, det vill säga, genom prästerna.
(Pastor Starck, ursinnig, vänder Järle ryggen.)

Fru Raabe

(förtvivlad, till pastor Starck)
. Herr pastor – vart skall det här ta vägen ...? Vart skall det ta vägen? Hjälp oss, herre gud!
(Rusar gråtande ut till vänster.)

Pastor Starck

(går fram till Raabe)
. Gör er plikt, herr godsägare, jag ber er, mot er själv och ert hus.

Godsägare Raabe

(energiskt)
. Ja, det är pliktens väg, jag ämnar vandra. Pliktens bud, vad mig vidkommer, skall jag fullfölja.

Pastor Starck

Gör er plikt mot det stånd, ni tillhör, och mot samhället ... Jag lämnar er, och ni blir ensam med dessa båda män, men jag ber på det allvarligaste: låt dem icke förleda er.

(Ut till vänster.)

Järle

(långsamt, ser efter honom)
. *Han* är en rätter stridsman.

Godsägare Raabe

(sätter sig vid skrivbordet)
. Ge nu hit avtalet. Det är min tur. Jag vet min skyldighet, och detta blir *den första* avbetalningen.

Falkman

Ni är rättskaffens och klok, godsägare Raabe, jag respekterar er och lyckönskar er av fullaste hjärta till den seger, ni vunnit över er själv

(skjuter fram papperet, som ligger till vänster på skrivbordet)
och över fördomar och dogmer.

(Godsägare Raabe skriver.)

Järle

Jag vill dock förbereda er på, herr godsägare, att nu, sedan ni på fullaste allvar beträtt denna nya väg, börjar den egentliga striden för er.

(Signe inkommer. Stannar vid dörren, ser på klockan.)

Godsägare Raabe

(milt)
. Vad vill du, mitt barn?

Signe

Jag var orolig för att du skulle glömma tiden, far – klockan är ... hon är ...

Godsägare Raabe

Hon är tolv snart, vill du säga. Hon må gärna vara det, ty saken är klar.

Signe

(några steg fram)
. Vet du, far, ingen kan vara gladare däråt än jag.

Godsägare Raabe

Kanske du därmed menar, att för dig samtidigt möjligheten att ingå fritt avtal kommer att stå öppen?

Signe

Jag tror, vet du far, att det fria avtalet är det enda riktiga.

Godsägare Raabe

Det uppstår aldrig konflikt, när det kommer att tillämpas, vill du säga, min flicka?

Signe

Det kan inte, far, aldrig ... aldrig ...

Godsägare Raabe

(varmt)
. Det är huvudsaken. Därför skänker jag också er, den nya familjen och det nya samhället, min uppriktiga välsignelse.

Signe

(med glädjetårar)
. Tack far!

Järle

(fast)
. Tack!
(fattar Raabes hand.)

Falkman

(som diskret stått och läst på avtalet)
. Nu måste jag avlägsna mig, mitt herrskap. Tack, herr Järle? Tack, herr godsägare, för ert tillmötesgående. Klockan är strax tolv, och jag lovade vara tillbaka med det definitiva svaret till dess.

(Ämnar gå.)

(Underlöjtnant Raabe kommer inrusande, åtföljd av en fjärdingsman.)

Underlöjtnant Raabe

(hetsigt)
. Var nu förnuftig, far! Jag ber dig det på det bevekligaste. Ge aldrig ditt bifall till underhandling. Du är väl karl för din hatt. Denne upprorsmakare ...
(pekar på Falkman, som hindrats vid dörren av fjärdingsmannen.)

Godsägare Raabe

Tig, pojke! Ännu är du inte min skolmästare – och du blir det ej häller. Det du fruktar har allaredan skett.

Underlöjtnant Raabe

(ryggar tillbaka)
. Djäveln anamma – att jag kom för sent att förhindra denna skandal!
(Vänd mot Falkman.)
Denna satan, som jag har order att låta hämta för uraktlåten fosterlandsplikt, denna lymmel har du låtit bedraga dig av.
(Knyter näven under näsan på förtroendemannen.)
Det här blir dig en dyr historia.
(Till fjärdingsmannen.)
Lägg på honom handbojorna! Det kan ingen veta, vad en sådan där uppviglare tar sig till.

Fjärdingsmannen

Ska ske, löjtnant.

(Falkman fogar sig undergivet.)

Signe

(griper krampaktigt om armen på Järle)
. Gunnar! Vad är det fråga om ...?

Järle

Det är militarismen, som ...

Falkman

(avbryter)
. Det är mer än det, det är också makträdslan, som spelar in. Jag har sista årets värnplikt kvar, men för att folket här ikring skulle få sin rätt, fick jag inte tid med att göra rättvisa åt det så kallade fosterlandet ... Nu
(vänd till Signe)
har er bror och mor, min fröken, fått reda på detta, det vill säga, att jag gjorde värnpliktsstrejk, och i rädslan för att makten skulle gå ifrån dem, har de gjort sitt yttersta.

Signe

(undrande)

. Makten! Är det sålunda makten, som alltid skall vara bestämmande för rättvisan?

Järle

Nej, Signe, det är kärleken, som skall bli rättvisans ledstjärna.

Falkman

(till Signe)
. Jag lyckönskar er, fröken, att ha vunnit en sådan följeslagare som Gunnar Järle.
(Till Järle.)
Folkets sak ber jag nu att få överlämna i edra och godsägare Raabes händer.
(Vänd till löjtnant Raabe)
Nu är jag färdig, herr löjtnant.

(Järle och Signe skynda fram och trycka hans händer. Underlöjtnant Raabe står som lamslagen.)

Underlöjtnant Raabe

Jag ... jag tror, att jag snart blir från mina sinnen, jag också.

(Till fjärdingsmannen.)
För bort fången!

(Falkman föres ut. Signe och Järle med armarna om varandra följa med till dörren och ropa efter honom: "Friskt mod, Falkman!")

Godsägare Raabe

(till sonen, allvarligt)
. Detta arrangemang invärkar inte på mitt beslut. Folket *måste* ha rättvisa, helt enkelt. Jag känner det nu, som vore mitt ansvar större, sedan förtroendemannen är borta.
(Går fram till bordet och tar avtalet, som han viker ihop och stoppar i fickan.)

Underlöjtnant Raabe

(utom sig)
. Vet du värkligen, vad du ämnar göra, far? Gynna inte socialismen, jag ber dig. Lek inte med elden. Räcker du endast ett finger åt hydran, slukar hon snart hela handen ... Inom kort har du hel och hållen försvunnit i hennes omättliga gap.

(Godsägare Raabe står och ser allvarligt på sonen. Han synes falla samman ett ögonblick, men fattar sig strax. Klockan slår långsamt tolv ute i salongen.)

Signe

(går fram till honom, vekt)
. Nu slår klockan tolv, far.

Godsägare Raabe

(spritter upp; blicken ljusnar)
. Jag skall ge full rättvisa, om så hela världen satte sig däremot, det är mitt oryggliga beslut. Jag tror för övrigt, du Karl, att om socialismen vandrar sanningens väg, skall ingen mänsklig makt kunna betvinga den.

Järle

(med styrka)
. Socialismen – den är sanningen själv.

Godsägare Raabe

Är den det, då vet vi vår plikt, mina barn.

(Räcker Signe och Järle var sin hand.)
Kom – vår plats är nu ute hos folket.
(De gå ut till höger.)

Underlöjtnant Raabe

(står alldeles stel och ser efter de utgående. Han står mitt i rummet och vänder sig mot publiken)
. Nu fattas det bara dårcellen och ... graven.
(Vacklar ut till vänster.)

Ridå.